

Аўтаратура

ЛІТАРАТУРА

і МАСТАЦТВА

23 ліпеня

2004 г.

№ 30/4267

АНОНС!

Прафесія – пісьменнік

На маю думку, аматарам прыгожага пісьменства, аўтарам-пачаткоўцам будзе цікава пазнаёміцца з назіраннямі і выказваннямі тых, хто талентам, працай і руплівасцю ўславіў сябе і сваю радзіму. Беларускія пісьменнікі таксама час ад часу друкавалі свае дзённікі, аднак тут пераважалі палітыка, кволая барацьба з цензурай ці нічога не вартыя побытавыя замалёўкі накшталт “сёння забалеў зуб, заўтра трэба ісці да ўрача”. Кожнае рамяство трэба спасцігаць. І быць вучнем удумлівым, цікаўным і працаздольным. Тым больш будучаму пісьменніку, чья прафесія нясе ў сабе рысы псіхалага, філосафа, рэлігіязнаўцы і сацыёлага.

Георгій МАРЧУК

СТАР.

6

Пад высокім небам

Трымаю ў руках новую кнігу беларускай пісьменніцы Марыі Вайцяшонак.

Невялікая, густоўна аздобленая, цёплая на дотык. Багата ілюстраваная аўтарскімі фотаздымкамі. Гартаю, разглядаючы здымкі, пачынаю чытаць, паглыбляюся і... патанаю, цяпер ужо бльгаючы свае словы са словамі Марыі.

Вольга БАБКОВА

СТАР.

7

Ведай

сваіх!

Заканчэнне сезона ў Беларускім дзяржаўным цырку азначылася... прэм'ерай — праграмай з удзелам толькі сваіх, беларускіх артыстаў. Праект дырэктара і мастацкага кіраўніка Белдзяржцырка Таццяны Бандарчук называецца “Прысвячэнне” і прымеркаваны да 60-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

На здымку: Лілія Максіменка

Фотакалаж В. Калініна
і К. Дробава

СТАР.

10

Слова — сродак змагання

Здаецца, мы ўжо ўсе ведаем пра гераічную барацьбу беларускага народа ў гады змагання з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Але з кожным годам адкрываюцца нейкія новыя факты, альбо даўно вядомае, звычайна раптам набывае нечаканую актуальнасць.

Такія думкі прыходзяць, калі знаёмішся з новай кніжнай выстаўкай рэдкіх і унікальных выданняў, прысвечанай 60-годдзю вызвалення Рэспублікі Беларусь ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, адкрытай у Прэзідэнцкай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь.

Тут прадстаўлены найбольш каштоўныя кнігі, часопісы, газеты, улёткі, карты на агульную тэму "Друк Беларусі 1941—1945 гг.". Выстаўка мае чатыры раздзелы: "Друк Беларусі (1941—1945 гг.)", "Партызанскі і падпольны друк (1941—1944 гг.)", "Акупацыйны друк" (1941—1944 гг.) і "Улёткі".

Так, у раздзеле "Акупацыйны друк (1941—1944 гг.)" выстаўлены выданні, якія выпускаліся нямецкай цывільнай і ваеннай адміністрацыяй, беларускімі легальнымі арганізацыямі і ўстановамі на акупаванай тэрыторыі Беларусі. У гэты перыяд тут выходзіла каля 100 легальных перыядычных выданняў

на беларускай, рускай і нямецкай мовах. Дзейнічала і выдавецтва падручнікаў і літаратуры для моладзі ў Мінску. За час акупацыі выдадзена больш за 50 назваў кніг і брашур на беларускай мове.

У раздзеле "Партызанскі і падпольны друк (1941—1944 гг.)" прадстаўлены выданні, якія выпускаліся падпольнымі і партызанскімі фарміраваннямі на акупаванай тэрыторыі Беларусі. З-за лініі фронту ў тыл ворага засылаліся таксама газеты "Савецкая Беларусь", "За свабодную Беларусь", сатырычныя выданні "Раздавім фашысцкую гадзіну", "Партызанская дубінка", часопіс "Беларусь". Сярод аўтараў гэтых выданняў — пісьменнікі П.Броўка, П.Глебка, К.Крапіва, П.Панчанка, К.Чорны і інш.

Увазе наведвальнікаў таксама прапануецца унікальны фрагмент самаробнай карты наступальнай аперацыі "Баграціён", у выніку якой 28 ліпеня 1944 г. вызвалена Брэста закончана выгнанне нямецка-фашысцкіх захопнікаў з тэрыторыі Беларусі. Карта вывешвалася ў бібліятэцы Дома Урада ў 1944—1950 гг., захоўваецца ў фондзе старадрукаў і рэдкіх выданняў Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь.

Іосіф ПАЖОГА

Дзве жанчыны, два лёсы

Толькі праз сваё жыццё можна дакладна расказаць пра чалавека, з якім звязу лёс, з якім даваўся працаваць і сустрэцца на жыццёвым шляху.

Менавіта так можна абагуліць вечарыну-прэзентацыю кнігі "Жанчына сталята". Свята з нагоды выхаду выдання адбылося днямі ў грамадскім прэс-цэнтры Дома прэсы. Ніна Сняжкова напісала пра першую жанчыну-касманаўта Валянціну Церашкову, пра сяброўства, якое доўжыцца амаль чатыры дзесяцігоддзі.

З кветкамі і нізкім паклонам да аўтара прыйшлі на сустрэчу народная артыстка Рэспублікі Беларусь, актрыса тэатра імя Янкі Купалы Марыя Захарэвіч, прафесар, галоўны спецыяліст Міністэрства аховы здароўя Рэспублікі Беларусь у

галіне радыяцыйнай медыцыны Галіна Мураўская, неаднаразова чэмпіёнка Алімпійскіх гульняў па фехтаванні Алена Бялова, прадстаўнікі моцнай палавіны чалавецтва — народны мастак СССР Андрэй Савіцкі, старшыня Беларускага фонду культуры Уладзімір Гілеп, загадчык аддзела часопіса "Нёман" Яўген Каршук і іншыя.

На сустрэчы Ніна Лявоўна расказала пра ідэю стварэння кнігі, пра "Чайку" (пазыюны касманаўткі Церашковай), карані якой, дарэчы, з Беларусі. Дапоўнілі выступленне аўтара рэдактар кнігі Зоя Гаўрышчук і малады мастак Аляксандр Пушкар.

Уражаннямі ад знаёмства з кнігай падзяліліся дырэктар РВУ "Літаратура і Мастацтва" Таіса Бондар, галоўны рэдактар часопіса "Маладосць" Раіса Баравікова і інш. Выступаючыя выказалі словы захаплення з нагоды выхаду ў свет вы-

дання, нізка кланяліся светлай, абаяльнай жанчыне-аўтарцы, якая шмат працуе, робіць усё магчымае, каб нашу краіну ведалі ў свеце.

Валянціна СМАНЦАР

На плошчы Перамогі...

Напярэдадні Дня Незалежнасці ў Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Якуба Коласа адбылася прэм'ера, прымеркаваная да 60-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У аснове спектакля — п'еса Алены Паповай "Плошча Перамогі", расповед пра пасляваеннае жыццё герояў вайны ды іх блізкіх.

Як складваецца лёс бясстрашнага генерала Пераверзева пасля цяжкага ранення, вынікам якога стала інвалідная каляска і вечнае маўчанне? Прыгажуня жонка (Н. Левашова, заслужаная артыстка Беларусі Т. Шапкіна) цалкам прысвяціла сябе каханаму. Адданы сябар Кеша (засл. арт. Беларусі А. Лабанок, В. Цвяткоў) так і не стварыў сям'ю, пасяліўся ў доме генерала і дагэтуль лічыць яго сваім кумірам. Сын Глеб (П. Ламан, В. Грушоў) з унучкай Надзеяй (Н. Аладка, А. Баркоўская) і яе мужам Сашам (А. Качан, В. Салаўёў) з'яўляюцца ў родным горадзе толькі ў Дзень Перамогі, каб разам з былым генеральскім ад'ютантам Гаўрылавым (В. Дашкевіч) наладзіць свята для генерала...

Адразу пасля вайны ўсе, хто застаўся ў жывых з легендарнай пераверзеўскай дывізіі, дамовіліся штогод у Дзень Перамогі сустрэцца на плошчы перад домам генерала. Але мінула шмат часу. Надзеі на

тое, што нехта прыйдзе на сустрэчу, з кожным годам усё менш. Вось і даводзіцца ладзіць "тэатр", запрашаючы на плошчу выпадковых чужых людзей, каб супакоіць генерала і яго блізкіх.

Гэтым разам Глеб з Гаўрылавым вырашылі сказаць праўду, якой бы горкай яна ні падалася... Як рэагуюць на гэта генерал, яго жонка, сябар, сын, унучка? Што, урэшце, уратуе становішча? Дзеся чого людзі ахвяруюць лепшымі гадамі жыцця?.. П'еса Алены Паповай — пра людзей, якім штодня даводзіцца рабіць выбар: як жыць, як будаваць свой лёс?

Праблемы, якія ўзнікаюцца ў спектаклі, вельмі надзённыя, таму мы спадзяёмся, што абаважкова знойдзем паразуменне з глядачом, вельмі неабходнае для сур'ёзнай размовы пра чалавека ў экстрэмальнай сітуацыі.

Спектакль паставіў заслужаны дзеяч мастацтваў Рэспублікі Беларусь Вітал Баркоўскі, сцэнаграфію і касцюмы стварыў галоўны мастак тэатра Пятро Анашчанка, музычнае афармленне — Аляксандр Крыштафовіч. Прэм'ера адбылася дзякуючы матэрыяльнай падтрымцы Міністэрства культуры РБ.

Святлана ДАШКЕВІЧ, загадчыца літаратурнай часткі тэатра

У Грамадскім прэс-цэнтры Дома прэсы адбылася прэзентацыя унікальнага выдання "Атлас гісторыі Беларусі ад старажытнасці да нашых дзён", які пабачыў свет у выдавецтве "Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі".

Пра гісторыю стварэння і працу над выданнем прысутным расказалі Ларыса Языковіч — загадчык рэдакцыі гісторыі, філасофіі, эканомікі і права выдавецтва "БелЭн", а таксама Валерыя Пазнякоў — вядучы навуковы рэдактар рэдакцыі гісторыі, філасофіі, эканомікі і права выдавецтва "БелЭн".

В.К.

«У Вашым голасе квітнеюць астры...»

«Калі вусны трызняць спакоем вады, а вочы сумуюць па кветках — петунях...»

Гэтымі словамі прывіталі паэта Леаніда Дранько-Майсюка, вучні Рочавіцкай сярэдняй школы Стаўбцоўскага раёна на свяце паэзіі, якое прайшло ў надзвычай прыгожай мясціне — Вялікай Су-

ле, былым маёнтку графа Лэнскага. Тут растуць экзатычныя дрэвы, завезеныя калісьці з Еўропы, цяць невялікая, чыстоткая рачулка Сула, а над рэшткамі графскіх пабудов — буслыні на лістоўніцах.

Віталі паэта і музыкі школьнага духавога аркестра Рубяжэвіцкай сярэдняй школы.

Настаўніца школы Р.Сабаляўская правяла цікавую экскурсію па тэрыторыі былога маёнтка, паказала фотаздымкі, на якіх адлюстравана сядзіба, калі тут жылі яе гаспадары, распавяла пра

незвычайны лёс прадстаўнікоў роду Лэнскіх.

Маёнтак на нейкі час ажыў. Нібыта вярнуўся той далёкі час. Гучалі музыка, вершы. Пад мелодыю «Полькі беларускай», аўтарам слоў якой з'яўляецца Леанід Дранько-Майсюк, паэт чытаў свае новыя творы. Ён пажадаў, каб гэтая цудоўная мясціна стала прытулкам муз назаўсёды. І каб суды часцей прыязджалі беларускія творцы. Бо тут само паветра паэтычнае.

Янка ПАГОЗ

У Грамадскім прэс-цэнтры Дома прэсы адбылася прэзентацыя кнігі маладых аўтараў з серыі "Дэбют" выдавецтва "Мастацкая літаратура". У імпрэзе прымалі ўдзел: намеснік галоўнага рэдактара выдавецтва "Мастацкая літаратура" Віктар Шніп, старшыня Мінскай пісьменніцкай арганізацыі, намеснік дырэктара РВУ "Літаратура і Мастацтва" Павел Вераб'ёў, галоўны рэдактар часопіса "Маладосць" Раіса Баравікова. Прэзентавалі свае кнігі — Янка Лайкоў (зборнік "Вогнепаклоннік"), Аксана Спрычан (зб. "Вершы ад А."),

Валерыя Кустава (зб. "Каб неба сагрэць..."), Алена Брава (зб. "Каменданцкі час для ластавак").

Як заўважыў Павел Вераб'ёў: "Асноўная прыкмета нашага часу — шматварыянцасць. Сённяшняя літаратура мае быць такой, якой яна ўяўляецца творцам". І сапраўды, галоўнай адметнасцю сучаснай літаратуры, што і адлюстравала прэзентацыя, з'яўляецца творчая жанрава-тэматычная і стыльвая разнастайнасць.

Фота К. Дробава

І вершы, і музыка...

У Рагачоўскім ГДК адбыўся аўтарскі канцэрт паэта і барда Юрыя Арэстава. Удзел у ім бралі лепшыя салісты Дома культуры А.Носава, М.Печуроў, С.Філіпчанка, Т.Харчыкава, К.Старчанка, А.Гарбачова, С. і А.Казловы, харэограф Н.Осіпава, удзельнікі студыі бальнага танца "Кураж" пад кіраўніцтвам А.Вароніч. Вучні школы № 2 выканалі "Піанерскі марш", які Юрыя напісаў напрыканцы 70-х гадоў мінулага стагоддзя і які ведаюць і спяваюць сёння ва ўсіх школах Рагачоўшчыны. У праграме таксама прагучалі песні выхаванцаў літаратурна-музычнай школы-студыі "Прыкосновеі", якой на працягу некалькіх гадоў кіруе Юрыя Арэстаў.

Сустрэча аўтара з даўнімі прыхільнікамі яго творчасці і з тымі, каму ўпершыню выпала слухаць барда, атрымалася надзвычай цёплай і шчырай. Слухаючы, сярод якіх была і моладзь, і людзі сталага ўзросту, песні Юрыя краналі сваёй мелодычнасцю, глыбінёй зместу, пірызмам.

Мінулая вайна, роздум пра заўтрашні дзень і прыгажосць навакольнага свету і сапраўдных чалавечых пачуццяў — такая тэматыка песень Юрыя Арэстава. А іх створана аўтарам больш за сотню. Некаторыя гучалі на абласным радыё і тэлебачанні, а таксама ў адной з перадач рэспубліканскага тэлебачання.

Добрымі пажаданнямі, апладысманамі і кветкамі выказвалі гараджане ўдзячнасць за цудоўны вечар, падараваны ім таленавітым земляком Юрыем Арэставым.

Яўгенія БАРСУКОВА

МАГІЛЁУШЧЫНА

Па-зямляцку шчыра

У Бабруйскім краязнаўчым музеі адбылася сустрэча з паэткай Тацянай Бірчэнка. Яна жыве ў Мінску, з'яўляецца аўтарам зборнікаў вершаў "Вянок санетаў". Прыпознены госць, "Галубка" і інш.

Былая бабруйчанка пазнаёміла са сваёй творчасцю вучняў СШ № 19, бібліятэкараў, супрацоўнікаў краязнаўчага музея, сяброў мясцовага літаратурнага аб'яднання "Натхненне".

Міхась БОЛІНСКІ

ВІЦЕБШЧЫНА

Ініцыятыва пошты

Супрацоўнікі "Віцебскаблпошты" праводзяць чарговы конкурс, вынікам якога стала выстава дзіцячых малюнкаў, што размясцілася ў галоўным паштовым аддзяленні № 15 горада. У конкурсе прымалі ўдзел таленавітыя дзеці ад трох да сямі гадоў, многія з іх — ужо ў другі раз. Таму што ўпершыню падобнае мерапрыемства прайшло ў лістападзе 2003-га.

Ініцыятыва вельмі ўдзячна сустраэта маленькімі творцамі, да прыкладу, на першай выставе прадстаўлена было аж... 450 работ! А лепшыя з лепшых — што сталі пераможцамі — атрымалі магчымасць паступіць без усялякіх экзаменаў у класы з мастацкім ухілам і падліску на дзіцячыя часопісы. Дарэчы, творчасць маленькіх талентаў ацэньвалася і мінулы год, і сёння прафесійнымі мастакамі Віцебшчыны.

ВІКА

Днямі ў Доме літаратара адбылася прэзентацыя першай кнігі ўспамінаў, прысвечанай Васілю Быкаву. Яе назва — "Наш Быкаў" — найбольш поўна і вобразна характарызуе змест выдання. Шэраг твораў — прэзаіаў, паэтаў, дзеячаў культуры, якія добра ведалі пісьменніка, — выказаліся пра тое, якім быў, якім запомніўся для кожнага з іх Васіль Быкаў.

"Назва кнігі, на мой погляд,

вельмі трапная! — падзяліўся сваім уражаннем з прысутнымі на прэзентацыі прафесар БДУ Дзмітрый Бугаёў. — Кожны з нас па-свойму адкрывае для сябе творчасць Быкава, яго талент. І менавіта з меркаванняў і ўспамінаў кожнага чалавека, які ведае Быкава, любіць яго творы, і складаецца вобраз творцы. Ён заўсёды з намі, заўсёды побач — наш Быкаў! А гэта цудоўная кніга

іншы раз пацвярджае, што Васіль жывы ў людскіх сэрцах!"

Словы шчырага захаплення творчасцю Быкава гучалі ў той вечар як ад гасцей прэзентацыі, так і стваральнікаў кнігі "Наш Быкаў". Не выпадкова, што прэзентаваная кніга паспела выйсці ў свет (за кароткі тэрмін) да 80-годдзя з дня нараджэння Васіля Быкава. Ініцыятарам стварэння кнігі і яе ўкладальнікам стаў Генадзь Бу-

раўкін. Менавіта па яго задумцы і пры дапамозе выдавецкага таварыства "Кніга" стала магчымым выданне кнігі ўспамінаў "Наш Быкаў".

Верыцца, што выказаная на вечарыне надзея — дачакацца другога выдання кнігі — стане рэальнасцю.

Святлана КАНАНОВІЧ
Фота К. Дробава

БДУ: абітурыенты сталі студэнтамі

У Беларускай дзяржаўнай універсітэце падведзены вынікі ўступных экзаменаў на дзённую і заочную формы навучання на бюджэтную аснове.

На дзённую форму навучання было паддадзена 8413 заяў пры плане прыёму 2000 студэнтаў. У сярэднім на адно месца прэтэндавалі крыху больш як 4 чалавекі. Гэткага высокага конкурсу не назіралася ў БДУ за апошнія чатыры дзесяцігоддзі. На некаторых спецыяльнасцях факультэта міжнародных адносін і філалагічнага факультэта (рамана-германская філалогія) конкурс складаў 10 чалавек на месца. Дарэчы, пры паступленні на спецыяльнасць "міжнародныя адносіны" на 20 бюджэтных месц без экзаменаў былі залічаны 8 абітурыентаў і 13, якія мелі права пазаконкурснага паступлення. Гэта прывяло да таго, што не засталася ніводнага месца для залічэння астатніх. У выніку прыёмная камісія БДУ пайшла на беспрэцэдэнтны крок, дадаўшы 15 месц на платнай аснове. Аплата вучобы ўзяў на сябе універсітэт.

Вялікай папулярнасцю ў абітурыентаў карысталіся таксама спецыяльнасці "сучасныя замежныя мовы", "лінгвакраязнаўства". Мінімальны конкурс — 1,88 чалавека на месца

аказаўся на механіка-матэматычным факультэце.

Сярод тых, хто паступіў у БДУ, выпускнікоў сельскіх школ — 266, гарадскіх — 1734. У асноўным усе яны — выпускнікі сёлета года. Такім чынам, колькасць студэнтаў з сельскай мясцовасці павялічылася на 13,2 працэнта. У мінулых гадах яна складала 7—10 працэнтаў. Да прыкладу, летась было прынята 198 выпускнікоў сельскіх школ.

Сёлета ў БДУ паступілі 16 грамадзян з Расіі, Казахстана, Кыргызстана і Таджыкістана.

Па выніках сертыфікатаў тэсціравання прыняты 460 чалавек. Без экзаменаў — 273. Гэта пераможцы алімпіяд, у тым ліку 3 лаўрэаты спецыяльных фондаў Прэзідэнта краіны.

Па мэтавым кантрактным прыёме залічаны 24 студэнта, па-за конкурсам — 39 дзяцей-сірот, 16 — дзяцей загінуўшых ваеннаслужачых, 57 інвалідаў, 13 чалавек з чарнобыльскіх раёнаў, 7 прадстаўнікоў беларускай дыяспары.

Прыёмная кампанія прайшла адкрыта, без сур'ёзных парушэнняў. Было паддадзена 19 апеляцый, з іх 14 задаволены.

Вольга ШЧАДРЫНА,
кіраўнік прэс-службы БДУ

Пасяджэнне літаратурнай гасцёўні "Крынічка", што дзейнічае пры Касцюковіцкай цэнтральнай бібліятэцы, было незапланаваным, як і была нечаканай смерць паэта-земляка Алесь Письмянкова.

Любіў ён шчыра родны край

Яшчэ на адзін талент асірацела літаратура Прыбяседскага краю... Да вялікіх мастакоў слова Аркадзя Куляшова, Івана Чыгрынава (яго імя носіць бібліятэка) далучыўся малодшы творчы пабрацім — Алесь Письмянкова — адзін з самых таленавітых паэтаў творчага пакалення 80-х гадоў мінулага стагоддзя.

Прыхільнікі творчасці паэта, а іх сабралася багата, адзначалі, як лёгка і светла было ад сустрэч з ім на літаратурных вечарынах, свяце паззіі — 2002, куляшоўскім 90-годдзі, якое адзначалася зусім нядаўна ў райцэнтры і ў Нова-Саматвічах. Пад уплывам такіх сустрэч, дзе панавала сапраўдная добразычлівасць і самабытнасць, напісалі свае вершы "крынічане".

Як адчуваецца ў радках Наталлі Азаранка ўплыў станючага біяполя паэта!

Песняра нам дало Прыбяседдзе,
Меў ён сілу жытнёвых палёў.
Быў ён блізім чужым і суседзям
Просты, шчыры Алесь
Письмянковай.

А вось як выказаў свае пачуцці Леў Белянінаў:

Па-зямляцку скажу: не забудзем
Мы Алесь — ён варты таго,
І нашчадкаў сваіх вучыць будзем
Мы на творах паэта свайго.

Пранікнёнымі былі словы выступоўцаў: паэткі Людмілы Бардоўскай, майстра лесу аўтара чатырох кніг Міхася Шаванды, школьнага сябра паэта Анатоля Лябіхава, у якіх і сыны па дамове носяць аднолькавае імя. З рук у рукі перадавалі прысутныя аркуш паперы з вершам "Запрашэнне на Бясядзь", напісаным рукою А. Письмянкова, што стаў для "крынічанай" дарагім падарункам.

Віктар БОНДАРАЎ

У мінулую суботу Касцюкоўшчына святкавала свой дзень народзін. Зямлі, шматкроць апетай ў творах Аркадзя Куляшова, Аляксея Русецкага, Васіля Хомчанкі, Івана Чыгрынава, Масея Сяднёва, Алесь Письмянкова і Леаніда Левановіча, споўнілася 80 гадоў.

Урачыстыя мерапрыемствы распачаліся зранку святочным шэсцем гараджан і працаўнікоў вёскі, моладзі і спартсменаў раёна па галоўнай вуліцы горада, уздоўж якой прадпрыемствы і ўста-

новы раёна наладзілі выставы сваёй прадукцыі, а аддзел культуры "разбіў" некалькі "кропак" для азнаямлення з гістарычнымі экспанатамі народнага рамяства, ганчарства і боўндарства.

Асноўная ж культурная праграма цягнулася аж да поўначы ў летнім амфітэатры. Тут разам з мастацкімі калектывамі раёна выступілі і прафесійныя артысты рэспублікі.

Янка ЗАЛУЖНЫ
Фота А. Патапенкі

ПАТРІЯТЫЧНАЕ Выхаванне

Сёлета для нашай краіны юбілейны год — адзначаецца 60-годдзе вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Гэта

вызваленне Беларусі — знакавая падзея для нашых людзей, наша веліч, і мы павінны выхоўваць пачуццё патрыятызму ў нашых дзецях. Яны павінны ганарыцца, што гэта іх народ, іх подзвіг.

Як патлумачыў Эдуард Георгіевіч, "Назва новага курса — "Вялікая Айчынная вайна савецкага народа" (у кантэксце Другой сусветнай вайны). У школах яго будуць вывучаць вучні 11-х класаў. Усяго на курс адведзена 18 гадзін,

Новы курс

вельмі значная падзея ў беларускай гісторыі. Перамога ў Вялікай Айчынай вайне з'яўляецца не толькі прыкладам мужнасці, самаахвярнасці, любові да Радзімы, але і адной з найважнейшых асноў у межах дзяржаўнай ідэалогіі патрыятычнага выхавання моладзі.

Перыяд Другой сусветнай вайны вывучаецца ў сярэдніх школах і вышэйшых навучальных установах нашай краіны. Але колішні аб'ём матэрыялу, пададзены ў існуючых падручніках, здаецца недастатковым, і з новага навучальнага года будзе ўведзены дадатковы курс. Адна выкладчыкі станоўча ставяцца да новаўвядзення, другія спрачаюцца: маўляў, хапіла б і таго, што ёсць, навошта спецыяльны курс, калі ў школах і так вялікая нагрузка для вучняў.

Прэзідэнт краіны на пасяджэнні аргкамітэта па святкаванні 60-годдзя вызвалення Беларусі звярнуў увагу на патрыятычнае выхаванне моладзі. Ён зазначыў, што гэта вялікі подзвіг савецкага народа: перамога ў Вялікай Айчынай вайне і

з гэтай нагоды адбылася сустрэча міністра адукацыі Аляксандра Радзькова з аўтарскім калектывам Выдавецкага цэнтра Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Канцэпцыя, структура і склад першых у краіне падручнікаў па гісторыі Вялікай Айчынай вайны абмяркоўвалася з загадчыкамі кафедры вядучых ВНУ Беларусі. Адзначалася, што работа над імі ўжо завершана, апублікаваны рэцэнзіі, і падручнікі паступаюць у друк. Адметна, што ўсе беларускія ветэраны атрымаюць першыя экзэмпляры ў падарунак.

У падручніках па "новай" дысцыпліне ўлічаны найноўшыя даследаванні Другой сусветнай вайны: адзначаецца вялікая роля беларускага народа ў барацьбе супраць фашысцкіх захопнікаў.

Некаторыя аспекты новага курса для чытачоў "ЛіМа" пракаментаваў вядучы інспектар вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь Эдуард ШАУЦОЎ.

з якіх восем прыпадаюць на вучэбны час, а астатнія дзесяць будуць вывучацца, як факультатыў.

Што тычыцца вышэйшых навучальных устаноў, то мяркуюцца, што яго будуць праходзіць першакурснікі. Але ў наступным навучальным годзе гэты прадмет пачнуць вывучаць студэнты ўсіх курсаў. Увогуле, для першакурснікаў усіх ВНУ на гэта адводзіцца 34 гадзіны, з якіх шэсць — за кошт вучэбнага часу. Астатнія 28 — будуць прыпадаць на факультатыўны за кошт часу, які абмяркуе на савеце кожная вышэйшая навучальная ўстанова. У новым навучальным годзе студэнтам другога — апошняга курсаў адводзіцца на спецкурс 24 гадзіны. Час на вывучэнне таксама будзе абмяркоўвацца на савеце ВНУ. Усе студэнты абавязаны здаваць залік па гэтай дысцыпліне.

Асаблівае новага курса — аб'ектыўная трактоўка Вялікай Айчынай вайны. Бо апошнім часам назіраліся спробы перайначыць сёе-тое з гісторыі барацьбы беларускага народа падчас акупацыі

нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Так, напрыклад, іншым разам партызаны паказваліся, як звычайныя бандыты, а не змагары за вызваленне сваёй радзімы, якія не шкадавалі сваіх жыццяў у барацьбе з акупантамі. А калабарацыяністы часам падаваліся не як злачынцы і здраднікі, а як героі і змагары за нацыянальную ідэю.

Таму, яшчэ раз зраблю акцэнт, новы курс па вывучэнні

гісторыі Вялікай Айчынай вайны — гэта аб'ектыўныя факты жыцця, барацьбы, масавага герояізму нашага народа падчас ваяннага ліхалецця.

Для падручнікаў выкарыстоўваўся матэрыял з айчынных архіваў. Частка звестак была прадастаўлена Германіяй з яе ўласных архіваў "у рамках супрацоўніцтва".

Віктар КАВАЛЁЎ

ПАЗАШКОЛЬНАЕ Выхаванне

На паўднёва-заходнім ускраіну Мінска ў будынку былога дзіцячага садка размясціўся цэнтр юнацкай творчасці "Ранак". Падобная ўстанова ў Маскоўскім раёне існуе ад самага яго заснавання, з 1978 года. Адна адасобіўся "Ранак" у самастойны цэнтр нядаўна. Тады ж намаганні дзіцяці ён займае свае назву, сцяг і гімн. Цяпер кожны дзень моладзь сустракаюць два

"Ранак" абуджае таленты

пеўнікі над уваходам. Паводле легенды, як гэтыя птушкі абуджаюць раніцай сонейка, так "Ранак" знаходзіць і абуджае новыя таленты. Іх, між іншым, тут амаль 6,5 тысяч. У шматлікіх гуртках цэнтры яны атрымліваюць разнастайныя веды, знаходзяць падтрымку пе-

дагаоў і, канечне ж, набываюць новых сяброў і знаёмых.

У "Ранку" працуюць аддзелы мастацкай, інтэлектуальна-тэхнічнай, дэкаратыўна-прыкладной і экалагічнай творчасці. Кожны юнак тут выбірае заняткі на свой густ. Дзяўчынкам, як заўсёды, больш падабаецца спяваць, танчыць, граць на музычных інструментах, шыць і маляваць. Хлопчыкаў, вядома, прыцягваюць традыцыйныя спартыўныя гульні, а таксама гурткі аўтааматараў, пажарна-прыкладнога спорту, воднага турызму. Да таго ж, у цэнтры можна падрыхтавацца да паступлення ў ВНУ, набыць шырокае прававае веды, пра кансультавацца з сацыяльным педагогам і псіхолагам.

Да прыкладу, аддзел дэкаратыўна-прыкладной творчасці і выяўленчага мастацтва прапануе 144 (!) гурткі. У іх займаецца каля дзвюх тысяч дзіцяці. Яны ўдзельнічаюць у раённых, гарадскіх, міжнародных конкурсах, фестывалях і часцяком атрымліваюць высокія званні ды ўзнагароды. Шмат робяць дзеля гэ-

тага педагогі-пазашкольнікі. Многія з іх — члены Саюза майстроў народнай творчасці. Для найбольш таленавітых дзетак тут ладзяцца выставы, перыядычна праводзяцца конкурсы маленькіх творцаў. Увогуле, амаль кожны гурток можа пахваліцца нейкімі асабістымі дасягненнямі і перамогамі. Так, у навучэнцаў "Ранка" ўжо ў гэтым годзе другое і трэцяе месцы на сталічным кірмашы тэхнічнай творчасці.

Кружкоўцы "Што? Дзе? Калі?" з заздросным пастаянствам паказваюць высокія вынікі на самых розных чэмпіянатах і турнірах інтэлектуальнай гульні. Праграма, згодна з якой працуе трэнер Павел Свядлоў, скіравана на пашырэнне кругагляду, узбагачэнне ўнутранага свету. Натуральна, што моладзь захоплена заняткамі. Падчас гульні з'яўляюцца бляск у вачах і незвычайная жвакасць.

Дырэктар установы Жана Даўлатава прымае актыўны ўдзел у працэсе навучання. Зразумела, гэта патрабуе шмат часу. Жана Свядлоўна падзялялася, што раней яе

ўласнае дзіця нават лічыла "Ранак" за дом — так часта яно мусіла быць з мамай на працы. Цяпер дачка падрасла і з задавальненнем наведвае адразу некалькі гурткоў цэнтры.

Для некаторых навучэнцаў "Ранак" таксама стаўся другім домам, а дырэктарка — другой матуляй. Дзесяцігадовы Андрэй Марчанка ўсе нягоды і радасці першай нясе Жана Свядлоўна і атрымлівае слушныя парады. Так было з навагоднім ранішнікам. Малы не паспеў замовіць ніякай ролі ў спектаклі і быў вельмі засмучаны. Але, дзякуючы дапамозе дарослых, ён ідэальна сыграў Кая ў "Снежнай каралеўе". Цяпер ніводная тэатральная імпрэза ў "Ранку" не абыходзіцца без Андрэя.

Канечне, шмат дзіцяці выдатна арганізоўваюць свой пазашкольны час і без такіх цэнтраў. Аднак для многіх "Ранак" з'явіўся першым крокам да дасягнення вялікай мэты. Мэты знайсці сябе.

Аліна КРУШЫНСКАЯ, вучаніца 11 класа

ІДЗЕ ПАДПІСКА НА ІІІ КВАРТАЛ 2004 ГОДА!

Шаноўныя чытачы!
Ідзе падпіска на трэці квартал 2004 года. На выданні Рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва" можна падпісацца ў любым паштовым аддзяленні нашай краіны. Для ўстаноў Міністэрства культуры і Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адкрыта льготная падпіска.

Чытайце нашы выданні, супрацоўнічайце з імі, пачытайце нас.

Наш адрас:
220005 Мінск, Захарова, 19 РНУ
«Літаратура і Мастацтва»
факс: 2847965 тел. 284-84-61,
284-85-25
отдел маркетинга 284-66-71

«Літаратура і мастацтва»

Індывідуальная (індэкс — 63856)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 63857)
на 1 месяц — 4100 руб.
на 3 месяцы — 12 300 руб.
Льготная (індэкс — 63880)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Маладосць»

Індывідуальная (індэкс — 74957)
на 1 месяц — 2700 руб.
на 3 месяцы — 8100 руб.
Ведамасная (індэкс — 00137)
на 1 месяц — 3900 руб.
на 3 месяцы — 11 700 руб.
Льготная (індэкс — 00731)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Всемирная литература»

Індывідуальная (індэкс — 74863)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 5200 руб.
Ведамасная (індэкс — 00135)
на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 7200 руб.
Льготная (індэкс — 00729)
на 6 месяцаў — 8400 руб.

«Польмя»

Індывідуальная (індэкс — 74985)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 00141)
на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 10 800 руб.
Льготная (індэкс — 00727)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Неман»

Індывідуальная (індэкс — 74968)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 00238)
на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 10 800 руб.
Льготная (індэкс — 00728)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

УВАГА!

Пачынаючы з КРАСАВІКА бягучага года Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва» АБМЕЖАВАЛА ПАСТАЎКУ СВАІХ ВЫДАННЯЎ («Польмя», «Маладосць», «Неман», «Всемирная литература», «ЛіМа») У РОЗНІЦУ.
Адзіная магчымасць застацца нашымі чытачамі — ПАДПІСАЦЦА на часопісы і газеты.

На скрыжаванні шляхоў, дзе шытавала крок і шоргала падзшвамі, дзе грукатала іржавымі ваеннымі коламі і бясшумна праносілася на дутых шынах панна Гісторыя, цяпер тут знаходзіцца будынак галоўнага магазіна Рэспублікі Беларусь — Мінскага ДУМа (па-руску: ГУМ).

Прастора, якую займае ДУМ, сто год таму была буйным гандлёва-дзелавым месцам Менска. Справа ў тым, што на пачатку ХХ ст. у гэтай кропцы перакрыванне вуліц Захар'еўскай і Гу-

валася ў мінскім "Даведніку міліцыянера", выдання 1939 года...

Але калі быць дакладнымі ў гісторыі мінскага гандлю, варта адзначыць адзін малавядомы факт: 19 лютага 1923 года на месцы цяперашняга ДУМа адкрыўся так званы "Універсальны магазін Мосгандлю". Але ён праіснаваў нядоўга, — справа ў тым, што ў паслярэвалюцыйныя часы штодзённа ўзнікала і тут жа знікала ў нікуды трэсты і сіндыкаты. Таму мінчан было вельмі цяжка здзіць гандлёва-

Фота Я. Залужнага

Сто шан!

Сёння ўжо й не верыцца, што дваццаць гадоў таму да мяне ў маю глухманную вёску на Ключыне прызджалі, нібы ў госці да блізкага ім чалавека, і Уладзя Арлоў, і Алег Мінкін, і Васіль Сахарчук, і... Толя Шушко... Цяпер там не тое, бо і бацькі даўно ўжо няма, і мама ледзь дыхае, абапіраючыся на чатыры вузлы пустой, але яшчэ смалістай і цёплай хаты... Госпадзе, ды і ў Мінску "хрушчоўка" мая на Каліноўскага самотнічае сваім прыдчыненым акном, не раўнуючы, як начная сава ў дупле старога карава-абложыстага дуба...

Толя ў мяне бываў найчасцей. Заяўляўся з самага ранку немаведама адкуль, і мама мусіла смажыць нам яечню ды ставіць, глыбока ўздыхнуўшы, на руды дзедаўскі шкапчык прываную запаветную пляшку... Ён быў тады скамарошна-яршысты трыццацігадовы бязвольны паэт, які малапаціху пачынаў абжываць сваю бяздомнасць, валацужна-няспешна ўзбіраючыся ад засмечанага падножжа на перанаселены сваімі літаратурнымі калегамі Парнас...

На якой ён сёння вярсце ад яго вяршыні, пэна сказаць цяжка. Прасцей напісаць, што цяпер беларускі паэт Анатоль Шушко жыве і працуе ў Пінску, не забыўшыся пры гэтым адважыць нізі паклон яго мудрай палавіне за прытул для вечна бадзяжнай, кінутай на волю лёсу і мала кім любімай беларускай Паззі...

Калісьці пра А.Шушко вельмі хараша і ўзнёсла напісаў Варлен Бечык. Рэдка хто з нас можа падобным пахваліцца. Здалася б, які прастор адкрываўся перад правінцыйным філолагам з вёскі Шашаны (адсюль і "сто шан" — сто шанаванняў)! А не! Упарта і самасцінна пайшоў ён лесам, праз буралом і неруш... блукаючы і падоўгу не падаючы голасу... зачараваны гукі і фарбамі паднебнай Прыроды...

Яго шматколерныя метафары і слапная слоўная семантыка, выбіваючыся з агульнага раду нацыянальнай паззі, пры хранічнай адсутнасці ў яе творчай літаратурнай прасторы паўнаватраснай уласнай асобы паэта, паступова губляліся і ня мелі...

І ўсё ж адна кніжачка паэта прыспела да яго саракагоддзя. Цяжка паверыць, але — якраз праз "Маладосць". І называлася "Выток і прымасце". Там былі такія помныя радкі:

Таму з табой спрацацца буду,
слова,
Штоміг, штотраз працяты
пачуццём,
Бо ведаю: аснова — ты,
выснова
Маім п'яе і дыхае жыццём.

Сёння паэту — ПЯЦДЗЕСЯТ! Шчыра скажам, няма. Аднак будзе спадзявацца на большае. І хоць мінулае не вернеш і не паўторыш, ды ў нашым выпадку, менавіта дзякуючы гэтаму, і застаецца надзея на дбайны творчы набытак паэта.

А галоўнае пажаданне калісьці ён напісаў сабе сам:

Па-туташняму казаць.
Няхай нават памыляцца.
Са словаў вянкі вязаць
І — зноў беларусам звацца.

Марына ЦЯРЭШЧАНКА

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Былі — гасцініца з рэстаранам, стаў — універмаг

Фота С.Грына

прадпрымальніцкай "экзотыкай". Так, напрыклад, існаваў у свой час "Універмаг Чырвонага Крыжа".

А вось для ДУМа памяшканне ў Мінску падбіралася вельмі патрабавана. Знаўцы гандлёвай справы выбралі манументальны будынак Польскага банка на куце Савецкай і Камсамольскай вуліц (зараз перакры-

жаванне праспекта Скарыны і Камсамольскай.

Вядучым аўтарам праекта будынка ДУМа выступіў архітэктар Раман Гегарт. А пачаў будаўніцтва галоўны інжынер Аляксандр Рытаў. На працягу некалькіх месяцаў рабіўся рамонт і абсталёўваліся гандлёвыя залы. Адчыніў Мінскі ДУМ планавалася 1 красавіка 1934 года. Пазней дату перанеслі яшчэ на два месяцы.

Хто лепшы пакупнік?

...Нарэшце, 28 мая 1934 года ў беларускай сталіцы адбылося свята — адкрыццё ДУМа. Так, за першыя пяць гадзін гандлю абарот універмага склаў каля 80-ці тысяч рублёў. А наведала магазін звыш 10 тысяч чалавек (населенства Мінска ў 1933 годзе складала 180 тысяч чалавек). Вялікі попит быў на мануфактуру, трыкатаж, гаспадарчы посуд і іншыя рэчы.

Між тым, паўстае пытанне: а хто ж быў самы паважаны пакупнік у ДУМе даваеннай сталіцы? Тут варта ўзгадаць адну слаўную падзену, звязаную з гісторыяй айчынай эканомікі са стаханавым рухам. "У той час, калі шахта Цэнтральная-Ірміна ў Данбасе рыхтавалася спушціць пад зямлю забойшчыка Аляксея Стаханова для таго, каб ён у ноч з 30-га на 31-е жніўня 1935 года вырабіў за смену 102 тоны вугалю пры норме 7 тон, у нас у Мінску таксама не спалі, — расказвае Аксана Герашчанка. — На абутковай фабрыцы імя сакратара ЦК ВКП(б) і наркама шляхоў сувязі Лазара Кангановіча добра ацанілі магчымасці новага абсталавання і вырашылі, што абутак для працоўных мас можна выпякаць, як піражкі. Вырашана было паставіць на паток скураныя мужчынскія паўботы і камбінаваныя паўботы з шэрай парусіны і жоўтай скурый".

Прадаўцы-ахоўнікі

...У самыя першыя дні Вялікай Айчынай вайны, да таго, як нем-

цы занялі Мінск, у Чырвоную армію пайшлі амаль усе мужчын-працаўнікі універмага. Будынак ДУМа быў пашкоджаны пры авіяналёце, а маёмасць раскрадзена. Таму ў сам даваенны будынак, які тэарэтычна можна было аднавіць, ДУМ не вярнуўся. "Справа ў тым, што амаль цалкам разбураную вуліцу Савецкую вырашылі спланаваць нанова. Яе значна пашырылі, а саму вось вуліцу Леніна (будучага праспекта Францыска Скарыны) крышачку павярнулі супраць гадзіннікавай стрэлкі, — заўважае Аксана Герашчанка.

Архівы захоўваюць цікавыя сведчанні таго часу: прайшоў тыдзень, як скончылася вайна, а Мінскі універмаг ужо імкнецца да ўдзелу ва ўсесаюзным сацспарборніцтве.

Да 1951 года сваіх складоў у Дзяржаўным універмагу не было — іх арандавалі. Так, у падвале опернага тэатра быў вялікі склад: цацкі, спартыўныя тавары. Другі склад — на вуліцы Камсамольскай, у дварэ цяперашняга кніжнага магазіна. Тут былі размешчаны гаспадарчыя тавары і абутак. Яшчэ меўся склад у падвале ўрадавага жыллага дома на перакрыванні вуліц Маркса і Леніна, дзе захоўвалі швейныя тавары. А пазней, калі пабудавалі склад ва двары універмага, то змаглі адмовіцца ад арэндных складоў.

Перад самым адкрыццём універмага прывезлі унікальныя цацкі, а таксама музычныя тавары, фотатавары, парфуму, галантарэю, — усё самае якаснае і лепшае.

"І вось уявіце сабе: ліфты не дзейнічаюць, а жанчыны-прадаўцы дзень і ноч носяць па лесвіцах тысячы цокоў і рулонаў. А перад адкрыццём страшэнна баяліся за захаванасць тавараў. Таму кожны спаў каля сваіх — ахоўваў", — падкрэсліла Аксана Герашчанка. Акрамя таго, паводле яе слоў, у кожнага супрацоўніка да 1951 года была новая форма — чорныя халаты з белым каўнерыкам. Кожны прадавец меў фірменны значок: два трохвугольнікі, чырвоны і сіні, паверх надліс "ДУМ".

...і месца сустрэчы закаханых

З таго моманту прайшло шмат часу. Перыядам паступова гэта развіцця Мінскага ДУМа з'явіліся 1960 — 1970-я гады. Пры вялікім наплыве пакупнікоў становілася нялёгка падтрымліваць высокую культуру абслугоўвання. Адзіным выйсцем магло стаць самаабслугоўванне. І ў 1969 годзе ДУМ увайшоў у колькасць першых савецкіх магазінаў, якія працавалі па гэтым метаде. А ў 1976-м быў арганізаваны гандаль па спажывецкіх комплексах: "Тавары для мужчын", "Тавары для жанчын", "Тавары для дзяцей" і г.д.

бернартарскай (потым вул. Леніна) знаходзілася домаўласніцтва Сосі Барухаўны Румер з гасцініцай "Стара-Берлін" (19 нумароў), рэстаранам "Фрыц", магазінам гаспадарчых тавараў А. Кагана і аптэкай С. Гутоўскага. Так, у магазіне Кагана можна было набыць посуд, нажы, відэльцы, газавыя і спіртавыя гарэлкі, ванны, умывальнікі, самавары. Пры магазіне таксама працавала майстэрня, у якой выконваліся заказы на металічныя вырабы, рамантавалі лампы і газніцы.

На месцы сучаснага будынка рэстарана "Макдональдс" стаў трохпавярховы дом, які належаў вядомаму ў горадзе сямейству прамыслоўцаў Ракаўшчыкаў — заснавальнікаў мінскага вінна-гарэлачнага завода "Крышталь". Варта таксама адзначыць, што ў доме Ракаўшчыкаў у пачатку ХХ ст. месціўся першы ў горадзе кінематограф Штрэмера. А на месцы універсама "Цэнтральны" знаходзіўся магазін С. Хаброўскага: зброя, оптыка, электратэхніка.

За аснову — італьянскую архітэктару

Міжволі ўзнікае пытанне: пры якіх абставінах з'явілася слова "ДУМ"? "Гісторыкі гандлю, магчыма, адзначаць 1933 год, калі Саўнаркам СССР прыняў рашэнне аб стварэнні першых трох узорных савецкіх універсальных магазінаў. Па адным універмагу планавалі адкрыць у Маскве, Пецярбургу і Харкаве. Яны павінны былі стаць вітрынамі сацыялізму, дэманстраваць дасягненні народнай гаспадаркі ў галіне вытворчасці тавараў і арганізацыі масавага гандлю", — разважае намеснік дырэктара па ідэалагічнай і кадровай працы, сацыяльных пытаннях ДУМа Аксана Герашчанка.

Дарэчы, цікава, што абрэвіятуру "ГУМ" у той час расшыфроўвалі як "Галоўны універсальны магазін". Так, напрыклад, друка-

Птушкі

У кішэнях Марыі заўсёды знойдзецца корм для птушак, бо гэтыя Божыя стварэнні рыхтыя людзі: маюць гнёзды, піўнуцца птушанятаў, кружляюць у распачы над разбуранымі гнёздамі. А яшчэ мераюць скрыпкам высокае неба, залятаючы за межы звыклых даляглядаў, заглядаюць у акно сусвету. Чалавек з хаты — гняздо астывала, — гэта не з пачутага, гэта з самой сярэдзіны. Таму такое стаўленне да гэтых малых істот, жаданне прытуліць, сагрэць, перакласці на сваю іхную птушыную мову. Чаканне такога ж і да сябе. Бо гэта ж мы ходзім па дажджывым горадзе, хаваючы пад парасонам крылы, услухоўваемся ў вур-

ры — скінутымі з дрэў птушынымі гнёздамі, сустрача з жабрачкай дорыць пачуццё аднасці, бы недзе ў падсвядомай цемры таксама рыхтуюся да горшага, як чыясыць ахвяра. ...Мы абедзве збіралі гэтай ноччу тое, што было непатрэбна ўсім, хто моцна спаў, закалыханы веяй.

Куды сцякае самота ў гарадах? Як выкараскацца з гэтага сну?

Жывыя і мёртвыя мы вандруем у адзіноце.

Вёска

У вёсцы штодзень навіна... Гарадскі чалавек, трапляючы з каменных лабірынтаў свайго места ў вёску, найчасцей, пагасціўшы, вяр-

шчаслівыя. У кожнага — сваё родавае гняздо, адкуль чалавек выходзіць, што грэе і кліча яго на працягу жыцця. А калі гняздо спората? Тады праз усе дні застаецца спатыкацца парогам разбуранага дому бацькоў, прыходзіць на месца старога дому на пагорку, дзе не засталася нават каменя, — ужо сама не намацаю зарослага ганку, дзвярэй, прайду скрозь сцены...

Не трэба гуляцца ў Дом, трэба зрабіць так, каб Бог не пакінуў твайго Дому.

Цяпер толькі так: вечар, лямпа на доўгім дубовым сталі — гаварыць, гаварыць бясконца аб тым, што начны лівень змяў зямлю з карэння яшчэ сонных ружаў, што ў адным месцы цячэ страх. Замаркоціцца крыху і па-

па-свойму, як той вясковы дзвігаль — падыме ўгору палец, памерае неба ад сонца да лесу. Вартуюць ноч да апошняга, каб другі быў пэўны, што кладзецца спаць не апошні, выглядаючы зырк агеньчык суседа ў паўночнай церадзі ночы. А на новы дзень устаюць, каб Кола не спыняла свой вечны рух.

Тут, па вуліцы, двары, полі... хаджу..., заглядаю ў вочы, шукаючы ідэал, век на дыбачках перад імі, з сябе віну спаганяючы. Пячурнік Махнач з Махначыхай, што памерла ад дасады; сышлі яе вочы, каб не бачыць таго, што рабілася ў хаце. Стары Макавей, што аднойчы добрым словам зваротную дарогу бы кветкамі засыпаў. Ілюк Ганчак, будаўнік дзіўнай

Дэльфініум, душыца, зуброўка, геленіум, пярэтрум, шыпшына... Можна быць, любоў да кветак ад роднай цёткі Марыі, якой кветкі, што сонца. Ці ад бабы Наступі, якая разводзіла настуркі нават ля сваёй студні... Ясная раніца — гэта ўсё роўна як вельмі шмат расквітнелых сланечнікаў...

Вымога, якой патрабуе стварэнне і гадаванне саду — добраахвотная расплата за мажлівасць ствараць тут свае законы і жыць тут па сваіх правах.

Інакшы свет

Кожная жанчына ад самай калыска да самай смерці "цяжарная", яна вякамі стварае вакол сябе зусім інакшы свет.

Пад высокім небам

Трымаю ў руках новую кнігу беларускай пісьменніцы Марыі Вайцяшонак. Невялікая, густоўна аздобленая, цёплая на дотык. Багата ілюстраваная аўтарскімі фотаздымкамі. Гартаю, разглядаючы здымкі, пачынаю чытаць, паглыбляюся і... патанаю, цяпер ужо блытаючы свае словы са словамі Марыі.

катанне галубоў, якія гавораць да нас галасамі продкаў. Мы ўжо ведаем пра радасць вяртання! Нас ніхто не ў стане пазбавіць летуценнага дома, гэтаксама як і птушак — прымусіць пазбыцца на іхны празрысты дом.

На маім галлі сядзяць таямнічыя совы, поўнямі высвечваючы цемру (Соўчынам называлася наша сяліба) — раскіданае гняздо Марыі...

Чалавек аглухне і змірае, калі раптам замоўкне птушкі.

Горад

Пазнакі свайго следу ў горадзе шукаюцца цяжка. Бы з завязанымі вачыма навобмацак. Горад трэба абжываць, сграваць вачыма і сэрцам, каб троху прыстасавацца да жыцця разам, пазбавіцца жаху начных прывідаў. Навучыцца ўглядацца ў шэрую плынь людзей, разгледзець у ёй жывую душу. Незамураваны бераг Свіслачы, Магдалінінская царква, сквер, старая синагога — цёплыя прыстанкі абжытай прасторы пад нізкай столлю гарадскога неба.

Цэнтр горада не можа быць Домам, немагчыма прысвоіць сабе месца — плошчу з натоўпам, дзе кожную хвіліну свежы чалавек побач... Самота ў натоўпе амаль абсалютная. Есць нічога людзі, якія ідуць насустрач па вузкім ходніку, раптоўна губляючы арыенцір, рэзка пераходзяць, уабраўшы голаў у плечы і апусціўшы твар, з сярэдзіны ходніка на ягонь ўскрай і... ператвараюцца ў мыш... Чалавек знікае з вачэй як на шкле — апошняй цурбалкай. Хіба што ў час кароткай вясковай відніцы тут, у цэнтры горада, можна нетаропка, асцярожна ўгледзецца ў адзінаквыя постаці: малады бомж на камяні (п'е каву?), хлопца са старамодным парасонам, дзве дзяўчыны ў цёмных нетутэйшых строях (з балю?)...але і тут зняцку агаломшвае раптоўная згадка пра нябожчыка, пра самоту. Дзяўчаты ідуць па парапечце не падымаючы вачэй, моўчкі, то набліжаючыся адна да адной, то аддаляючыся, быццам і не разам, як выпадковыя птушкі. Ці надвечоркам узімку, калі вуліца ляжыць імшарай, а галле ў све-

таецца да сябе чужынцам. Яму, катораму ненаўме, што нават камень мае карані. Мяжа, што падзяляе гэтыя два светлы, праходзіць не толькі па зямлі. Але часам знутры абуджаюцца магутныя духі зямлі, і чалавек пачынае шукаць свае спяды. Кожны чалавек навідавоку, як быццам уся вёска стаіць напроці. У каго паміж Богам і чалавекам поп ці ксёндз, у мяне — мая вёска. Праз сваю падушную любоў да вясковых людзей дараваць усё: цемнашарнасьць, бязвінную сквапнасць, бо без іх мудрасці і дасціпнасці мусіць спыніцца свяціць гэты свет, спыніцца круціцца вечнае кола.

Нават папалуднаваць на сенакосе ці проста адпачыць на некалькі хвілін вясковым садзіцца як сонца: павольна, урачыста, прыглядаецца, выбірае месца, куды, у які бок тварам, да чаго спіноў, пад вецер ці ў цяньку, каб засяродзіцца, каб паўсвядома супасці з рытмамі мясцовасці, а не хадзіць уборкі.

Іншая справа з гарадскімі дзецьмі ды ўнукамі. Няма ў горада глыбокага вясковага сну, а пасля звыклай дрымоты не стае сіпаў убачыць за бясконцым драгаваннем зямлі ды штодзённай піўніцый бацькоў простую праўду гэтай зямлі ад самага пачатку існавання, ад самага, як дзед кажаў, капыта. Таму, прыехаўшы да бацькоў, гараджанін бывае і рук у зямлю не памочыць. Ці як той казаў на вёсцы: у горадзе... пахадзіў, пахадзіў і зноў сеў — гэта ўжо хвароба, не жыцця. Таму гэтая прорва між крэўнымі так балюча вярэдзіць душу і ўдзень і ўночы, бо дзеці, унукі з хатулямі, вандэлкамі на дарозе паміж вёскай і горадам, нічым не захіненны, не абаронены — ні звычайна, ні абычэйна, і з зямлі сілы не бяруць — іх лёгка сурочыць, абы за парог — і мовы сваёй счураюцца...

Дом

Дом там, дзе ты не адзінокі. Дом пераймае галасы сваіх гаспадароў. Іхнымі галасамі рыпачы маснічыны, грукоча дзвярыма скразняк, спявае ў коміне вецер. Дом затуляе ад жорсткасці наваколя і расчыняецца насустрач святлу ўвесь наскрозь, калі людзі

думаць: а ці не напісаць ліст у Менск? Падняць медзяную жэзву, выпушчаную з рук былой гаспадыні, набраць вады, паставіць на агонь. Дома я ўсё гэта рабіла спешна, без густу, пужалася, што мала часу маю на тое, шкадуючы яго на дробязі. Цяпер я вылучылася ад пуду, чым бы ні займалася: я гатую каву, я "выхоўваю сад", і не на французскі манер, — тут ён звычайна нязмушана пераходзіць да самой прыроды. Я распальваю камін — робіш работу, быццам чытаеш вершы... Нічога тут не губляецца — ты цяпер звычайна служыцьцелька свайго Храму Быцця, Дрэва, Каменя. Ноччу, калі поўня запаліць свой ліхтар, асцярожна пераносіць яго з пакою ў пакой. Легчы пад самым дахам і прыняць на сябя наўпрост увесь бяздонны "цяжар" зорнага неба. Прастора дома неверагодным чынам пашыраецца, а час знікае... Быццам мы ўсе запрошаныя ў госці і сустрапіліся ў доме Гаспадара.

Людзі

Кожны чалавек мае сэнс. Няма каля нас выпадковых людзей. Кожны чамусьці вучыць і бярае сам. Знаходзіць нас у няпросты час і адорвае спадзяваннем на лепшае, ці напружвае прыстасуно, даруючы наўздагон разуменне каштоўнасці цішыні. Героі Марыі глядзяць на нас ейнмы вачыма, запрашаючы прыняць іхны свет такім, якім ён ёсць. Абсалютна чалавечы свет! Тыя, каго ўжо няма тут, жывуць побач, навучаючы мудрасці — дзядзька Стах, што ведаў сілу духаў зямлі, дзядзька Антось, цётка Кленя, цётка Грына, дзед Мацейка, дзядзька Імполік, дзед Валерык, Франя... — Думаляся, прыйдзеш нечакана, незаўважаным, давядзецца будзіць, аж усе твары павернутыя якраз да дарогі — помнікі стаяць, бы сыходзіць з погорку, толькі хвоі катораму замінаюць.

Аднаўскоўчы ўжо нібыта жывуць у вечнасці. ...мала бачу нашых баб у твар. Усё са спіны, далёк: грабавідла праз плячо над галовамі, высокая, летуценна блукаючы, разганяючы хмары, сянукоў на нябесным полі, на вялікім ветры... І час вызначаюць

пабудовы ў два паверхі, які аказалася хлёўчуком для коз, бо козы ж — горныя стварэнні! Любіць выпіць Ілюк — як вып'ю, тады я пан, а пройдзе хмель — зноў раб. Што чакаць ад нервеннага дзівака? Аднойчы ляжыць перак дарогі, не абысці. Гавава зялёная ад жалудок. Глядзіць асалавелымі ад чытанкі вачыма — казі чытае! Зямля стаіць на трох чарапах? Вясковы лад трымаецца на старых кабетках. Захавальніцы агню, дома, песні. Старыя Барбара ды Міхаліна — без іх свет не поўны. Няма такіх словаў, каб вымавіць праўду пра іх. Чалавек неперакладальны. Інай мудрасцю поўніцца прастора. Гэта яны ведаюць мову буслоў, драздоў, кратоў, вавёрак. Гэта ад іх прымаюць зямля, вада і людзі вестку пра блізкую смерць. Не трэба і гучна крычаць.. Гэта яны нябачныя ў натоўпе моўчкі ідуць за сваёй труной...

Сад Марыі

Сад — любой парой сад. Гартаючы аднойчы кнігу "Усе сады свету", натрапіла на выяву сярэднявечнай карціны, якая называлася "Сад Марыі". Аточаны з усіх бакоў агароджай, сад уяўляў сабой прастору, на якой яго гаспадыня ўзрошчвала дзівосныя расліны, згодна са сваімі уяўленнямі і прыродай кветак. Стварала свет па сваіх законах і ўяўленнях. Там не было нічога выпадковага, сярод раслін панавала згода і дакладнасць. Сад быў абаронены ад чужых вачэй, і ягоная гаспадыня Марыя была намалёвана агоней, падкрэсліваючы тым самым раскошу прыроды і адначасова яе цнатлівасць. Такі сад вытлумачаўся яшчэ як сад нявіннасці. Менавіта так называлася папярэдняя кніга Марыі Вайцяшонак — "Сад нявіннасці", іншымі словамі — Сад Марыі.

Яе сад спраўды ўражвае, як і створаны ёю свет. Сад глядзіць у вокны дома, дом глядзіць вокнамі ў сад. Вы калі-небудзь засыналі тварам да ўсяго, што відаецца... у акне? Засыналі ў абдымках дрэва? Як жа марудна падымаецца, расце пасаджаны табой дуб. "Я памру маладой..." — весела падымаецца адносна ягонага бясконцага веку...

Гэты свет складаецца з безліч прыкметаў, з'яў, копераў, адчужванняў.

А яшчэ ўмела выслабанацца ад звыклага, будзённага. Бачыць.

Мора — Здалёк...яно надзвычай сіняе, пэўна, шчоўкнулі створкі, як у кішэнным гадзінніку, расчыніліся на нейкі момант на дне самыя сінія ракавіны.

Бацян — Ён спалохана падымаўся з ляснага цеснага кустоўя, узлятаў цяжка, падхапіўшы вялікія крылы. Крылы сышліся ўверсе над галавой, бы аберуч прыхопленыя берагі дарагога, урачыстага адзення, — ззяла сполахам чорнае бліскучае пер'е, аж зялёным заносіла. І знік. На момант амаль страх ад блізкасці, ад прыгажосці. А потым хутчэй бегчы на тое месца, адкуль ён узляцеў, — павінна там нешта застацца, як пасля ўдару маланкі. Павінна быць нечым пазначана зямля, куды апускаюцца таямнічыя птушкі

Богаўка — У доме павінна быць радасная боская істота, хай сабе і божая кароўка, якая раптам працнецца сярод зімы, на раме, і адлегласць да вясны намнога робіцца карацейшай. Радасная істота найбліжэй да Бога...

Варта прыгадаць Начную Даму і ейны бязгучны хатні свет: завіхнутыя рыззём ножкі стала, красла, нават краны, стокі туга загорнутыя, як перацяттыя. На вокнах байкавыя коўдры, каб анікага шуму, гуку, голасу вады, дрэва, голасу чалавека. На падлозе, на канапе, паўсюль расчыненыя, як скарбонкі, ляжалі тоўстыя кніжкі. Яна старанна збірала свае думкі, старанна абараняла рэшткі розуму.

Ці вялікую Лідзю, — Ад яе сыхадзіць той спакой, моц, што і птушка ў непагадзь прыляціць да яе хавацца...

...Перагорнута апошняя старонка чудаўнай і мудрай кнігі. Пастаўлю яе на паліцу з улюбёнымі, не так даўна адкрытымі для сябе Ксеніяй Някрасавай і Арундаці Рой. Мора літаратуры — глыбокае і чыстае.

Дзякуй, Марыя!

Вольга БАБКОВА

Міхась ПАЗНЯКОЎ

Варшава

Хутка поезд адправаць.
Вось і тыдзень прайшоў.
Да сустрэчы, Варшава,
Ад'язджаю дамоў.

Праімчыць майскі вецер,
Твар аблашчыўшы мне.
Як заўсёды на свеце,
У жыцці штось міне.

А пакуль я ўдыхаю
Тут канваліі мрой
Ды яшчэ не ўздыхаю,
Не хварэю душой.

Будзеш дома мне сніцца
Між клапот і трывог.
Я ў цябе не ўлюбіцца
О Варшава, не мог.

У твой светлы, вясёлы
Шум жыцця дарагі,
У музеі, касцёлы,
У твае берагі...

Дзесь на Замкавым пляцы,
Між плячотных алей,
Не змаўкае ад шчасця
Звонкі мой салавей.

Ты прабач, што я святкую
Верасень у вёсцы зноў,
Што выгоду гарадскую
Памяняць на глуш гатоў.

Тут узнёсла і празрыста,
Як у храме — чысціня.

Залатым кляновым лістам
Зіхаціць пляшчота дня.

І ні зайздрасці, ні злосці,
Ні нахабнасці — нідзе.
Тут да шчырасці не госцем —
Промнем сонечным ідзе.

Адвіравай гарэзны май,
Суніцы зацвілі на ўзлеску.
О час дурманлівы, бывай,
Бывайце, сінія пралескі.

Звінеў я жвавым раўчуком,
Праменіў сонцам, прагнуў
далей,
Спявай узнёслым жайруком, —
Цяпер душа ашчаднай стала.

Ужо шуміць задумна гай,
І звычайна льюцца птушак песні.
О час дурманлівы, бывай,
Бывайце, сінія пралескі.

І яблыня пад лёгкі сум
Па белай цноце, што мінула,
Калыша гордую красу,
Нібы дзіця ў руках матуля.

І сніцца полю каравай,
А лугу — стагароў усмешкі.
О час дурманлівы, бывай,
Бывайце, сінія пралескі.

Так хутка праходзяць гады,
І страчана, страчана ты.
А пісьмы з часіны юначай
Чакаюць у матчынай хаце.

Прыеду на споведзь душы,
А смутку мне не заглушыць.
Я іх перачытваць не стану,
Каб зноў не вярэдзілі рану.

Агонь раскладу на двары:
О, светлая казка, гары!..
Знікай, найсалодкая горыч —
Хай попел мне волю падорыць.

А скажуць, што стаў я
сівым, —
Лістоў гэта спаленых дым...

Ты помніш возера
Дрывяты? —
Звінела дзіўная вясна,
Танулі ў квецені прысады,
І па шаснаццаць толькі нам...

Мы, закаханыя, блукалі
У прыазёрным свежаку
І дзіваліся, як хвалі
Скідалі грывы на пяску.

Там, пад сасной духмянай,
стрункай,
Дзе нашых мар святло жыве,
Гарачым, хмельным
пацалункам
На міг зрабіўся цэлы свет...

Лёс неўзабаве нам з табою
Паслаў разлуку, ды тады
Мы і не думалі абое,
Што расстаям назаўжды...

Лятуць гады, я кожным маем
Дрывяты, Браслаў зноўку сню.

Узнёсласць там мая шукае
Тваёй пляшчоты чысціню...

Калі з гадамі аціхаеш,
То як сябе затым ні цеш,
Але ўсё болей адчуваеш:
Калі кахаеш, ты — жывеш.

Як не стае нам велічы і згоды...
О, час! Дарэшты ўсё не руш!
Хоць вельмі шмат паўсюль
народу,
Ды малавата светлых душ.

Свабода, Радзіма і Мова,
Каханая, Муза і Гонар,
Вам толькі і не выпадае
Я веру і верны да скону.

Не безгалосы, не пусты —
пясок,
Які між пальцаў з далані
ліецца.
У ім — тысячагоддзяў
таямнічы ток,
У ім гісторыя сусвету
бецца.

Нібы хлеб счарсцвелы птушкі,
Час дзяўбе мінулыя спатканні.
Ты званкамі дзіўнымі не
гушкай
Сэрца на арэлях спадзяванняў.

Зноў узрывы грымяць,
Крой бязвінную льюць...
Хіба ж можна сцвярджаць:
"Д'яблы ў казках жывуць"?

Сонца ў цемры густой.
О, камп'ютэрны век!..
Што ж ты ўзнёс
над сабой
Люты меч, чалавек?!

Зноў у бездань ляцяць
Розум, плён...
Але хтось
Кажа, што ўратаваць
Зможа нас прыгажосць...

Што, скажыце, яе
Уратуе ад зла,
Каб над светам свае
Крылы ўскінуць магла?..

Віктар БУБНАЎ

Былыя надзеі, жаданні і крозы
Злятаюць з яе галавы маладой...

Глядзіць яна ў шэрае неба панура,
Ёй радасцяў весніх сваіх не вярнуць.
І рукі чужыя бяздушна, хайтурна
Галіны жывыя гвалтуць і рвуць.

Яе ўжо не лапчыць даверлівы вецер,
Няма ад каго ёй пляшчоты чакаць.
У венік заціснуты зляжацца вецце,
Каб нечае лісце з падворка змятаць...

Перада мною — сцежак мноства;
І дзён хапае і начэй...
Там недзе, ўдалечы, за ростанню —
Блакiтны сум тваіх вачэй...

Туды і погляд мой нязгасны —
Куды спакоў усіх часоў
Сплываюць воблакі, як пасмы,
Тваіх дзязочых валасоў...

Міне за суботай — нядзеля,
Каго зноў чакаю ў журбе?
— Прабачце, вы хто?
— Я — Надзея!
Я жыць не магу без цябе.

Гады нас разлучаць няпрошана...
І прыйдзе здагадка, бы ў сне,
Што Вера — жанчына апошняя,
Якая даверыцца мне.

Тры жанчыны

Пакуль што я толькі прахожы,
Ды сцежкі мяне прывядуць
Да любой жанчыны прыгожай,
Якую Любоўю завуць.

Але сёння з дрыготкай,
я бачу ільдзінку "але"...
Й прызнаюся табе у любові.
Цяпер напалову.

Я так і застаўся для сяброў
Сваім. І што... ў мяне няма прычыны,
Каб быць чужым.

Але, каб нейкім чынам,
Я мог перарабіць сябе наноў,
То я абраў бы вусны той дзяўчыны,
Якая першы раз сказала: "Не"
Таму, што і на ўсіх, і на мяне
Пляваць было ёй, бо няма прычыны...
О, каб я мог... Я б шмат змяніў тады,
Я б позірк свой п'янога рыбалова
Свядома бы змяніў і адмыслова
На позірк рыбы, вынятай з вады.
Я ж памяняў бы свой язык на мову,
Якой і я патрэбны не заўжды,
А толькі позірк вынятай з вады,
І вусны, што забраў бы адмыслова...

Стаіць задуменна на ўзлеску бяроза,
І лісце сухое цярусіць на дол.

Станіслаў КАРПАЎ

Частка і ўнёсак ў агульную касу.
Я адчуваю за вокнамі шлох,
Праўда не чую, праўда — да часу.
Я адчуваю ранак і рукі —
Рэжа вадою пляшчотныя раны
Матаवासць шкла ў абмінаючы рукі
Плача і стыгне ля гумавай рамы...

Гімн вернасці
водаправоднага
крана

У сваё святло, ў сваё вакно
Паглядзі хоць раз з абшараў ночы.
Я скажу, што бачаць твае вочы:
Нам адсюль аднолькава відно.
Усё ў спакоі, ціха у пакоі —
Бачыш сам, дык слухай жа мяне:
Нават след пакінуты рукою
Свежы пыл наўрад ці абміне.
Скарыстаўшы гэтую нагоду,
Ў вадзе, але не на пльыву,
Толькі кран схіліўшы галаву
Шчыра плача ў дзень твайго сыходу.

Я сустрэў, як і ўсё. І, сустрэўшы
нанова зіму,
Разумею нанова, з дрыготкай
ўпадаючы ў кому:
Родны кут, мы, здаецца, патрэбны
адны аднаму.
Бо з дрыготкай сваёй не патрэбны,
здаецца, нікому.

Я на мапах не бачыў зямлі, я там
бачыў мяжу.
На зямлі я не бачыў мяжы, толькі
цень небакраю...
Запытайся ў мяне, ці люблю, —
я табе адкажу:
Ты ў мяне напалову — і я...
Я сябе ашчаджаю.

Ну, вучылі любіць...
І казалі, любоў не міне,
Бо заганы твае —
гэта наша з табою загана...
Я, маленькі, любіў проста так,
а чаму б, зрэшты, — не?
Я змяніўся крыху. І з любоўю ўсё
досыць складана.
Верыць позна. Я мушу праверыць
і мушу ісці.

Дай пакінуць нарэшце цябе,
дарагая Айчына,
На малое жыццё. Каб, уклечыўшы,
ў іншым жыцці
Мог "пытаць ў кляцьбе" і крычаць:
"Без цябе немагчыма!"
Я не веру на слова, і ўжо не паверу,
відаць,
Грамадзянскай любові — як маці,
і слову — як брату,
Проста дайце прадаць, хоць маленькі
кавалак прадаць
Каб, прадаўшы сказаць, што набыў,
ці пакутваць праз страту.
Я ж тады стану ў шэраг, ці нават,
як лепш, — на чале
І пачну тыцкаць пальцам. Я буду!
І вось маё слова.

Пейзаж з аўтобуса.
Паўлічылка

У інеі плот так падобны на шкло
(Шкло з заінелага раницай дроту.)
Снег на кавалкі парэзаны плотам,
Тым, што чамусьці падобны на шкло.
Еду наперад, я еду на колах —

АПАВЯДАННЕ-ФЭНТЭЗІ

Зялёны пругкі ліст...
адарваўся ад галіны...
закружыўся ў паветры...
прыляпіўся да рукава з шэрага ядвабу...

Альварад Когаць Дракона раздражнёна зморшчыўся і адзіным рухам збіў ліст з вопраткі, міжволі здзівіўшыся, як жа вецер здолеў узняць яго на такую вышыню.

Ён стаў на балконе, проста ля поручня, паклаўшы на яго рукі і падставіўшы твар марскому ветру. Адсюль быў бачны ўвесь востраў, які некалі меў сваё імя.

Цяпер жа яго называлі толькі Востравам Альварада.

Кожны раз, глядзячы на свой востраў, ён не мог стрымаць пераможнай усмешкі. І сапраўды — не кожны здолеў бы стварыць такую дасканалую сістэму абароны і распаўсюджвання энергіі, і нічым не пашкодзіць прыродзе.

Між тым усе быццам прызычаліся да здольнасці Альварада рабіць неверагоднае. Магі рэзка ўсталявалі мяжу ўсяму; Альварад жа толькі і рабіў, што адсоўваў яе далей.

Нездарма за ім замацавалася мянушка Шэрага Мага Сінфа.

Гэта ж нешта ды значыць, калі ў тваёй мянушцы стаіць імя ўсяго свету!

Погляд на востраў і замак даваў моцы. Шэры Маг Сінфа не любіў хваліцца, але ў такіх моманты ён сапраўды мог сказаць: «Я — гэта Я, адзін з самых моцных магаў свету. Я — з тых, хто можа павярнуць лёс Сінфа».

І гэта было праўдай.

Пастаяўшы яшчэ колькі часу з заплюшчанымі вачыма, Альварад павярнуўся, збіраючыся сыходзіць. І спыніўся.

Пасярэдзіне балкона разгаралася ззянне парталу.

Нямногія маглі і мелі права адчыніць партал проста ў замак Альварада. І толькі аднаму чалавеку выхад быў прызначаны на гэты балкон.

Са згасаючага ззяння лёгка выйшла фігура ў белай вопратцы і зрабіла некалькі крокаў да дзвярэй.

— Дабрыдзень, Стэла... — хрыпавата выдыхнуў Альварад.

Яна павярнулася.

«Якая ўсе-такі прыгажуня, — падумаў Шэры маг, угледваючыся. — І заўсёды застаецца такой».

Стэла была з тых магес, якія захоўваюць малады выгляд, колькі б гадоў у іх не мелася за плячыма. Тонкія рысы твару, быццам выразаў іх самыя геніяльныя скульптары; ярка-блакітныя прамяністыя вочы; русыя валасы падаюць на плечы; грашчэзная постаць; паходка такая лёгкая, што ўсім здавалася, быццам яна не крапаецца зямлі. Бялюткая вопратка Весніцы і срэбраны абруч са смарагдам толькі надавалі ёй большай чароўнасці.

«Зусім не змяніўся, — падумала Стэла. — Здаецца, не бачыла яго цэлую вечнасць».

Альварад стаў, прытуліўшыся да парэнчаў — вышэй за яе на паўгалавы, зграбны і моцны; чорныя валасы расстрапаны ветрам; шэрыя вочы, звяжына іранічныя і халодныя, зараз пазіралі з болей і тугой. Чорны ядвабны касцюм, срэбрысты пояс і боты. Больш ніякіх упрыгожванняў — Шэры маг іх не цягнуў.

Як заўсёды, Стэла толькі кінула хуткі погляд на левую руку Альварада. Кісьць яе дужа адрознівалася ад правай — пакрытая барвовай лускай, з палцамі, на якіх суставаў было больш чым звычайна, з вострымі чорнымі кіпцюрамі.

Але яна ніколі і не была чалавечай кісцю. Шэры маг ступіў наперад, адначасова з Весніцай; яны сыхіліся ў самым цэнтры балкона.

І абняліся, стаіўшыся на некалькі хвілін.

***

Колькі ўжо гадоў доўжылася гэта дзіўнае, неверагоднае, немагчымае каханне — Светлай Весніцы і Шэрага Мага?

Самы пачатак не змаглі б вызначыць і яны самі. Хоць Альварад і Стэла ніколі не думалі пра гэта: яны ведалі, што ў іх каханне палыманае.

І ўсё.

Шмат чаго казалі пра іх, як толькі ні намагаліся прааналізаваць, высветліць...

Што такое маглі іх звязаць: Стэлу, якую амаль ва ўсім Сінфе лічылі ўвасабленнем Светлай магі і Альварада, чые ігнараванне законаў і правіл сталася показкай?

Разумныя і практычныя маглі ў адзін голас сцвярджаць: каханне Светлай магесы да Шэрага немагчымае! І ўжо тым болей неверагодная ўзаемнасць. Гэтага не было і не будзе ніколі! Такое пануцце не можа доўга існаваць!

Але яно жыло. І працягвала доўжыцца.

Пакой. Прасторны, з выходам на балкон; кніжныя паліцы, пісьмовы стол (усё з цёмнага паліраванага дрэва), камін, дзе зараз трашчаць дровы; шырокі лажак.

Цішыня.
— Цябе нешта турбуе? — парушыў маўчанне Альварад.

Стэла кінула.
— Нічога асаблівага... Заўчора было чарговае пасяджэнне Савета Вышэйшых. Ну і Атарэс выступіў... ты ж яго памятаеш.

— Памятаю, — прамовіў маг. — Мы яму вельмі не падабаемся. І што сказаў?

Васіль ЗЕЛЯНКО

Весніца і чараўнік

— Тое ж, што і раней. Быццам сваімі паводзінамі я навожу ганьбу на само імя Светлага мага.

Альварад узняўся на локці.

— Я яго на парашок разатру!

— Не трэба, — спыніла Стэла. — Я ўжо прызычалася... Мабыць прызычалася. Ды і Магістр яму адразу ж выказаў... скажам так, незадаволенасць.

— А астатня? Усё добра, Зорнавокая?

— Добра-а... — і Стэла мацней прытулілася да Шэрага Мага. — Асабліва раз-раз...

***

Калі ўсё толькі пачыналася, Магістр паспрабаваў загадаць Стэле адначасова здбыць інфармацыю аб планах і моцы Кіпця Дракона, кіруючыся інтарэсамі Савета.

Весніца тады адмовілася, даўшы зразумець, што, калі высокашаноўны галава Савета будзе настойваць, то яна пачне лічыць, што яе шлях разыходзіцца са шляхам Анклава.

Карацей кажучы, выйдзе з Савета.

А гэтага Камінал дазволіць сабе ніяк не мог.

Гісторыя з некаторымі варыяцыямі паўтарылася праз некалькі год, калі Валадар Цемры — галава Цёмнага Круга — паспрабаваў прапанаваць Альварату супрацоўніцтва, зазначыўшы, што калі той адмовіцца, можа пацярыць Весніцу...

Шэры Маг Сінфа тады ўварваўся проста ў кабінет Валадара, знёсшы ўсе абарончыя заклічкі і раскідаўшы магаў-ахоўнікаў. Надзвычайна эмацыянальна адказаў гучаў так: калі з галавы Стэлы ўпадзе хоць адзін валасок па віне Цёмных магаў, то Альварад будзе помсціцца. Як здолее.

***

— Месяцы праз два я прывяду новых вояў на твой востраў, — задуменна паведаміла Стэла.

— Каму з вашых уладароў мае сховіцца не дае спакою? — усміхнуўся Альварад.

— Можна сказаць, усім.

— Так... Ці ж мы не заключылі дамовы? Вашы прыязджаюць, праходзяць іспыты, і я выдаю ім артэфакты.

— Але! — Стэла ўскінула галаву. — Ты забыўся дадаць, што артэфакты ты выбіраеш сам! І дапамагаць ім мы не можам, нават парадкай: іспыты кожны раз іншыя.

— Найлепшыя маг-воі ў Савета — тыя, хто прайшоў іспыты ў мяне, — паціснуў плячыма Альварад.

— Што праўда, то праўда, — згадзілася Стэла. — Дарэчы, у тваёй бібліятэцы часам няма «Аб чараўніцтве расы драконаў» Амітанга? Я збіраюся з пасольствам у Паўночныя Скалы, таму лепш было б падрыхтавацца.

— Павіна быць, Зорнавокая, — падумаўшы, адказаў Альварад.

Стэла ціхенька засмяялася.

— Што?

— Проста прыгадала... Менавіта дзякуючы тваёй цікавасці да кніг, мы і пазнаёміліся.

Шэры маг паволі кінуў. Хаця і здарылася гэта некалькі стагоддзяў таму, ён помніў усё

так, як быццам толькі ўчора вярнуўся з падарожжа.

***

Гэта была адна з першых сур'ёзных аперацый Белага Савета супраць Цёмных магаў. Не чараўнікоў Круга, не, а свабодных, якія не падпарадкоўваліся ніякім законам. Менавіта па гэтай прычыне Цёмны Круг таксама не прычыў.

Атрад быў падобраны вельмі добра: магі, воі і лекары дапаўнялі адзін аднаго. А калі да іх па дарозе далучыўся Шэры маг, група значна павялічыла сваю моц.

Альварад прыйшоў у атрад хутчэй з-за цікаўнасці, чым з-за жадання знішчыць Цёмнага мага. Але больш важкай прычынай было тое, што маг меў... велізарную бібліятэку.

Тады Шэры яшчэ не насіў ніводную са сваіх мянушак. Ён не меў уласнага вострава, і кісьць яго левай рукі нічым не адрознівалася ад правай.

Стэла з чатырнаццаці год гадалася ў Бельмі Савеце, і яе дар быў больш чым незвычайным.

Вядома, Светлыя магі прапусціць такую з'яву не маглі.

Характар Стэлы дзіўна аб'ядноўваў мяккія і цвёрдыя рысы. Яна ўмела настойваць на сваім, але ніколі нікому наўмысна не шкодзіла. І потым Бельмі Савет не адзін раз пасылаў яе туды, дзе наблікалася вайна. Стэле ўдавалася замірыць бакі, якія варагавалі. І пры тым без асаблівага напружання!

Цяжка сказаць, навошта яе адправілі ў гэтую экспедыцыю. Магчыма, Вышэйшыя вырашылі, што Стэле трэба ўбачыць, што такое вайна з сярэдзіны. Наўрад ці яны чакалі таго, што атрымалася...

Амаль усе ў атрадзе цураліся Шэрага Мага. Стэле ж такое нават не прыйшло ў галаву. Спачатку паміж імі быў толькі ўзаемны інтарэс, потым інтарэс ператварыўся ў трывалае сяброўства і ўзаемадапамогу.

А потым — і ў каханне. Глыбокае і шчырае. Вышэйшы Цёмны маг Джалар пра звестку аб экспедыцыях паставіўся належна.

І падрыхтаваўся.

***

Першая перамога атрада, у які ўваходзілі Стэла і Альварад, была і апошняя.

«Наводку» на Цёмнага мага сярэдняй рукі ім даў Джалар. Вышэйшы спакойна ахвяраваў слабішым калегам, каб высветліць моц супрацьніка.

Высветліў.

І таму, калі група падышла да прыстанку Джалара, то трапіла ў пастку. Цёмны маг выкарыстаў усё сваё майстэрства; Светлыя павінны былі не проста загінуць, а праз сваю смерць паказаць, што дарэмна змагацца з Вышэйшымі Цёмнымі.

Часткова гэта ўдалося.

Лёс быў да Альварада літасцывы: маг выпіў праз партал у вузкую цяжыню, побач з драконам, які, разбіўшыся аб скалу, кануў.

Што тады здарылася, аб чым размаўлялі паранены чалавек і паміраючы дракон, нікому невядома. Многія лічылі, што была заключана нейкая дамова.

Вядома адно: дракон памёр. А ягоная левая лапа, зменшыўшыся ў памерах, замяніла страчаную ў бойцы кісьць Альварада.

І з таго часу гаспадар вострава лічаць яго сваім родзічам.

***

— Дзіўна, што я нікога не бачыла, — задуменна сказала Стэла. — Звычайна ў тваім замку многа народу.

— Не на гэтых паверхах, — пасміхнуўся Альварад.

Памочнікі Шэрага Мага добра ведалі: калі Стэла наведвае гаспадара, ён робіцца абыякавым да ўсяго Сінфа і з'яўляцца па справах не было ніякага сансу. Аб тым жа ведалі ў Бельмі Савеце, і да Весніцы ніколі не прыходзіў выклік, калі яна знаходзілася на востраве.

***

Сілы і здольнасці Веснікаў і Герольдаў? некалькі адрозніваюцца ад уменняў звычайных магаў. Не такія моцныя, яны хутчэй аднаўляюцца і значна лепш валодаюць розумам і цэлам.

Пасля бойкі з Джаларам Стэла прыйшла ў прытомнасць вельмі хутка. Яшчэ хутчэй зразумела, што Альварад не змог прайсці праз партал, і пачала пошук.

Стэла — знайшла. Выйшла праз партал проста да Альварада.

Разам з левай лапай магу перадалася і легендарная жывучасць драконаў, але... стомленасць і рань зрабілі сваё. Альварад быў на мяккіх жывіцах.

Як Стэла здолела выратаваць мага, не разумее ніхто, нават і яна сама.

Але тады, у камяністай цяжыні, здарылася неверагоднае: Светлая і Шэрая сілы змяшаліся; маг падзяліўся адзін з адным энергіяй і жыццём. Як потым напісаў адзін паэт: «расп'ялі свае лёсы і саткалі з іх новы ўзор».

Альварад і Стэла выжылі. Разам. І былі разам яшчэ некалькі час.

А потым загады Белага Савета і шлях, які выбраў Альварад, развялі іх у розныя бакі. Але ж ці ў розныя?

***

Пасля вяртання Стэла спрабавала забыцца на Шэрага Мага. Праўдзівей кажучы, ёй парайі зрабіць гэта. Парайі людзі, якія шмат чаго ведалі і былі спрактыкаваныя, ім яна прычыла давацца.

Весніца паспрабавала, але нічога не атрымалася.

Міналі гады, стагоддзі...

Альварад заняў востраў Кінхаль і пачаў узводзіць сваю крапасць. Адначасова з гэтым, фактычна проціпаставіўшы сябе Савету і Кругу, распачаў збіраць моцныя артэфакты, часта проста выхопліваючы іх з-пад носа ў магаў.

Толькі ж чаша цярглівасці Анклаваў перапоўнілася. Убачыўшы, што востраў шчыльна закрыты для парталаў, кіраўнікі, незалежна адзін ад аднаго вырашылі адправіць баявы флот да Кінхалі і рашуча пакараць заганарыўшага Шэрага.

...Калі прыбылі Светлыя, то камандзіры са здзіўленнем паглядзелі на рэшткі флоту сваіх адвечных апанентаў, асэнсавалі магчымыя страты і правялі толькі некалькі рэйдаў, каб пераканацца, што востраў аніяк не захачіць.

Пасля гэтага Альварад заключыў дамову са Светлымі і Цёмнымі. З гэтага часу тыя, хто жадаў атрымаць што-небудзь з яго скарбніцы, праходзілі заблытаныя і небяспечныя іспыты.

Круг і Савет згадзіліся.

Альварад зрабіўся сіпай, з якой трэба было лічыцца.

І ніхто ўжо не адважваўся папкінуць Стэлу каханнем да яго.

***

— Ужо час.

Шэры маг чакаў гэтых слоў. Дакладней ведаў, што яны будуць сказаныя, але спадзяваўся іх не пачуць.

— Мо... застанешся яшчэ?

Яны зноў сталі на тым балконе, дзе Стэла з'явілася з партала. Яшчэ адна асабліваць аховы замка: чужыя, якія мелі доступ, маглі ствараць партал толькі там, дзе ім прызначана месца выхаду. Гэта ўмова была ўпэчана ў заклінанне яшчэ да таго, як Стэла атрымала дазвол і Альварад не мог яго скасаваць, як бы ён ні хацеў.

— Не, — абруч бліснуў пад сонцам, калі Весніца пахітала галавой. — Мне павінны даручыць... гэта вельмі важна для Савета...

Альварад не слухаў, што яна кажа. Ён глядзеў у вочы Весніцы і бачыў, як яна сама ставіцца да неабходнасці сысці.

Ён саступіў назад, сіснуўшы драконавай лапай халодны камень парэнчаў; чым даўжэй развітаецца, тым цяжэй расставіцца.

Яны абое ведалі гэта.

Светлая ўспышка партала паглынула Весніцу.

***

Альварад Кіпаць Дракона ўвайшоў у свой пакой. Спыніўся пасярод.

— Альварад Кіпаць Дракона, — вымавіў ён, быццам спрабуючы на смак сваё імя. — Я — самы моцны Шэры маг Сінфа.

Крок. Яшчэ адзін. Погляд сцігае па сценах.

— Я здольны падпарадкоўваць сабе энергію!

Зіхатлівія маланкі заструменілі па ўзнятых руках, аплятаючы постаць Мага; вецер заскуголіў у пакой, збіваючы рэчы.

— Я магу змяняць рэчы!

Пад поглядам шэрых вачэй невялікая ваза пльыла і ператваралася ў бронзавую статую этку.

— Я здольны выклікаць жыццё!

Рэзкі рух — і ў сярэдзіне каменнай пліты прабілася кветка.

— Я здольны... Маланкі згаслі. Вецер сціх.

Альварад упаў на калені, схваціўшыся пальцамі за ўзгорысты дыван, сіцскаючы кутасы.

— Чаму, чаму я не магу быць проста шчаслівым!

¹ Весні — Светлыя магі, якія перадаюць волю Белага Савета, найбольш сумленныя і шчырыя з чараўнікоў. Нарадка яны былі і як міратворцы (сапраўдныя міратворцы), зводзячы канфлікты да нуля. Белае убранне і абруч, з яім-небудзь каштоўным камнем — афіцыйная вопратка Веснікаў.
² Герольды — аналаг Веснікаў для Цёмнага Круга.

Заканчэнне сезона ў Беларускім дзяржаўным цырку азначылася... прэм'ерай — праграмай з удзелам толькі сваіх, беларускіх артыстаў. Праект дырэктара і мастацкага кіраўніка Белдзяржцырка Таццяны Бандарчук называецца "Прысвячэнне" і прымеркаваны да 60-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Ведай сваіх!

Як паведамліла памочніца дырэктара і мастацкага кіраўніка Белдзяржцырка Алена Цеплякова, новы праект рыхтаваўся на працягу некалькіх гадоў. Справа ў тым, што Таццяна Мікалаеўна вырашыла сабраць усіх беларускіх артыстаў, якія разам пачыналі працаваць у цырку, а потым набывалі вядомасць на

кіраўніцтвам Віктара Гаўрыліка. Не менш захапляльным відовішчам было і выступленне канатаходцаў пад кіраўніцтвам Айшат Абакаравай. Цыркачы сапраўды рабілі цуды: танцавалі на канца пад самоўсенькім купалам, выстройваліся ў піраміду на галавакружнай вышыні...

Ну, канечне, любімае ўсімі прысутнымі відовішча: на арэне

А вось што датычыць маленькіх мядзведзяў Варачкі і Гошы, яны таксама надта старанія: гуляюць з публікай у мячык. Паводле слоў утаймавальніка, мядзведзі даволі своеасабліва жывёлы, а ў зняволенні яны яшчэ і непрадказальныя. Толькі побач з Вадзімам Жызэль адчувае сабе спакойна, паколькі давярае яму. Але... той стараецца не паказваць ёй на вочы з

дзяўчынкай, паколькі мядзведзіца вельмі раўнявая. "Яна ўласніца, як і ўсе мядзведзі. Акрамя таго, у цырку існуе парадокс: чым жывёла больш злая і больш агрэсіўная, тым яна разумней і лягчэй паддаецца дрэсіроўцы", — падкрэсліў Вадзім Бадун. Што датычыць любімага публікі — клоунаў, іх, як

Пакланіцца... голасу

Слоў няма... Ёсць толькі перашэпты раскошных букетаў, прыбраных нібы ў шлыкоўныя шаргатлівыя вечаровыя сукні. Ёсць яшчэ ўздыкі расчуленых людзей, чые схіленыя галовы дазваляюць беспамылкова вызначыць: вось — паклоннікі. Самыя заўзятыя з іх, як толькі зала выбухае авацыяй, мкнучь да сцэны і разам з кветкамі дораць выканаўцы шчыры свой паклон. Выступае перад мінуткамі Галіна Паўлянок апошнім часам даволі часта, і сталічных прыхільнікаў у яе вакальнага мастацтва ўжо няма. Хаця нічо не займаецца тут "раскруткай" салісткі Гомельскай абласной філармоніі, не робіць ёй гучнай рэкламы.

"Раскруці" няма. Ёсць фенаменальны голас. Ёсць майстэрства і артыстызм. Ці ж яно не лепей за ўсялякую даматрасную рэкламу? Варта проста адзін раз пачуць голас Галіны Паўлянок і, што называецца, на ўласныя вушы пераканацца: унікальная з'ява!

Паўна, большасць нашых чытачоў голас Галіны Паўлянок чула па радыё. Там часцяком гучаць яе запісы рускіх класічных рамансаў і размаітых арыяў XVII-XX стагоддзяў, на аснове якіх выдадзены, адпаведна, два CD. Ды недасведчанаму слухачу і няўдзя, што гэтак чарадзейнае мецца-сапрана, дасканаласць, нібы высакаласны і добра адладжаны музычны інструмент, належыць беларускай спявачцы, а не якой-небудзь сусветна прызначанай опернай дзіве.

Нядаўняе выступленне заслужанай артысткі Беларусі, лаўрэата прэміі "За духоўнае адраджэнне" Г. Паўлянок у сталічнай Зале камернай музыкі вызначылася, як заўсёды, стыльнасцю праграмы і выканання. Напачатку — сусветная вакальная класіка; пасля перапынку — класічныя рускія рамансы: М. Глінка, С. Рахманінаў. Уражання — яскравыя! Мініяцюрным драматычным спектаклем паўстаў вакальны цыкл Р. Шумана "Каханне і жыццё жанчыны". Хваласпевам незямной дасканаласці прагучалі чатыры малітвы на кананічны тэкст "Ave, Maria", прыцягальны для кампазітараў розных краін, розных часоў, розных эстаэтычных прыняццяў: яна выбрала творы Ф. Керубіні, К. Сен-Санса, С. Франка, Дж. Качыні. Пранікнёнай эмацыйнай шчодрасцю, цэльнай лашчылі слых і атулялі сэрца глінкаўскія рамансы "Не іскушаі" на вершы Я. Баратынскага, «Как сладко с тобою мне быть» на вершы П. Рындзіна. Працінаў душу аповед-споведзь "Полубила я на печаль свою" (С. Рахманінаў, тэкст А. Пляшчэва з Т. Шаўчэнікі). Пашанцавала публіцы ў той вечар і на "біс": лёгкім воблакам-хмурынкай прамільгнуў хрэстаматыіны, але напоўнены свежасцю, як і ўласцівы яму вечна свежы рытм вальса, вобраз «Средь шумного бала»...

Да ўсяго, што пісаў ужо "ЛІМ" пра зорку высокага і вытанчанага мастацтва камерных спеваў, дадаць можна і такі штырх: выдатная салістка ўдзельнічала ў святочным гастрольным туры Прэзідэнцкага аркестра па краіне, прысвечаным 60-годдзю вызвалення Беларусі. Але найбольш дасканалым і пленным застаецца яе ансамбль з канцэртмайстрам Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі Аленай Афанасьевай. Менавіта ў гэтым вакальна-фартэліяльным дуэце нараджаюцца праграмы, якія выклікаюць захапленне мінскіх паклоннікаў голасу Галіны Паўлянок.

арэнах розных культурных устаноў.

Назва праекта мае два сэнсы. Па-першае, як адзначалася вышэй, прысвячаецца вызваленню Беларусі. А па-другое, маецца на ўвазе пасвячэнне маладых артыстаў цырку ў прафесіяналы. Аднак у праграмы ёсць і іншая назва — "Першы беларускі ведай нашых!" (гэта значыць, 1-ы Беларускі фронт і... першая беларуская цыркавая праграма). "На працягу існавання цырка ў нашай краіне аичынай праграмы не было, — тлумачыць Алена Цеплякова. — Таму гэты праект можна назваць дасягненнем, значным гістарычным штырхом у нашай галіне мастацтва". І сапраўды, як заўважыў арт-дырэктар цырка імя Ю. Нікуліна на Цвятым бульвары Максім Нікулін: "Беларускі цырк ёсць!" У гэтым можна пераканацца падчас прагляду праграмы.

Паводле слоў памочніцы дырэктара Белдзяржцырка, праграма рыхтавалася вельмі рупліва: шмат працавалі над пастаноўкай, харэаграфіяй кожнага нумара, але пры гэтым давалі магчымасць усім артыстам праявіць індывідуальнасць, раскрыць свае артыстычныя "я". Варта адзначыць, што "Прысвячэнне" ахоплівае амаль усе жанры цыркавога мастацтва, якія прадстаўлены ў нетрадыцыйным выкананні. "Праект нагадвае выдатнае шоу еўрапейскага ўзору, паколькі адзін жанр хвалепадобна пераходзіць у другі: жангляр, на-

езнікі на конях, дрэсіраванія сабачкі, мядзведзі, паўднёва-амерыканскія рыкуны, ці насухі. Апошнія для нас экзатыка, навіна", — заўважыла Алена Цеплякова.

Для ўдзелу ў праекце некаторыя беларускія артысты прыехалі з-за мяжы, дзе яны працавалі па кантракце. "Прапанову Таццяны Мікалаеўны я прыняў з вялікім задавальненнем", — расказвае паветраны гімнаст акрабатычнага дуэта "Фантазія" Алег Жур-Курсевіч. "Тое, што робім на манежы, павінна быць падрыхтавана і выглядаць прафесійна. Таму працаваць трэба, у першую чаргу, для сябе, для паляпшэння якасці свайго нумара. А каб дасягнуць такога ўзроўню, нельга сярэваць з лянотай", — пасмінуўшыся, падкрэсліў ён.

Сталічная публіка высокая ацаніла яскравае выступленне Алега — акрабатычны дуэт з Наталляй Барысевіч. Гэта, бадай, адна з самых прыгожых і элігантных пар у цыркавай праграме. Яны пакарылі глядача сваім майстэрствам, лірычнасцю. Атрымліваеш неверагодную асалоду, калі бачыш танец гэтага дуэта пад купалам цырка. У нумары "Жураўлі" яны — паветраныя, лёгкія — уяўляюць сабой гэтых цудоўных птушак, якія лятаюць у небе і сімвалізуюць волю. Падчас прагляду нумара ў іх выкананні мяне хваліла адно: які момант Алег і Наталля лічаць самым складаным у сваім выступленні і што яны адчуваюць... З гэтым пытаннем я і звярнулася да ўдзельнікаў дуэта "Фантазія".

"Самае складанае, калі Алег трымае мяне рукой за нагу на вышыні 18 метраў, а я — уніз галавой, без страху, — дзеліцца Наталля Барысевіч. — Спачатку бывае страшна, закрадаюцца розныя мітуслівыя думкі: ці ўсё добра з падв'язкай, з рэквізітам... А калі ўваходзіш у ролю, забываеш пра гэта і толькі атрымліваеш адрэналін ды неверагодную асалоду ад свайго працы".

Вялізнае значэнне для артыстаў мае і музычнае афармленне. "Менавіта ад яго залежаць 50 — 60 працэнтаў поспеху выступлення. Музыка павінна накладвацца на трук. Гэта адчуваем не толькі мы, артысты, але і глядачы", — тлумачыць Алег Жур-Курсевіч.

Нельга не ўгадаць і бліскучы нумар гімнастаў на турніках пад

выступаюць выдатныя чацвераногія артысты: коні, сабачкі, мядзведзі і нават лацінаамерыканскія насухі. Дарэчы, перад прэм'ерай усе вельмі хваліліся, у тым ліку і жывёлы. Але, нягледзячы на гэта, выступілі бліскуча.

"Ад хвалання нельга ўцячы, — прызнаецца ўтаймавальнік мядзведзяў Вадзім Бадун. — Але я хвалюся ў думках і стараюся не паказваць гэтага жывёлам, паколькі стрэс накладвае своеасаблівы адбітак на якасць трукі і паводзіны братаў нашых меншых".

Мядзведзіца Жызэль даўно знаёмая прыхільнікам сталічнага цырка. Калі яна трапіла да Вадзіма, ёй было толькі... дзесяць дзён ад нараджэння. "Ужо тады яна заняла сталае месца на маім ложку і спала разам са мной, прычым адліхвала мяне, нібыта гэта я займаў яе месца. І што-небудзь зрабіць было немагчыма, — узагадвае ўтаймавальнік. — Раніцай Жызэль праціналася раней за мяне, і як толькі я расплюшчыў вочы, яна скакала на мяне, маўляў, працінайся... А ўвечары, як па раскладзе, яна стаяла каля ваннай і чакала, паколькі добра ведала: калі не памыецца, значыць, не будзе спаць са мной у ложку. Я пускаяў яе ў ванну і Жызэль адразу пачынала круціць кранік душа, каб паліла вада". Мядзведзі вельмі разумныя жывёлы. А Жызэль яшчэ і таленавітая. У яе вялікі творчы патэнцыял.

Вадзім Бадун перакананы, што ўтаймавальнік павінен любіць жывёлу, паколькі яна, у адрозненне ад чалавека, не можа за сябе пастаяць. А падчас дрэсіроўкі варта тлумачыць жывёлам, як выканаць той ці іншы трук, прасіць іх, і ні ў якім разе не прымушаць. Менавіта таму прыгажуня Жызэль адказвае Вадзіму ўзаемнай сімпатыяй. На арэне яна танцуе з утаймавальнікам і цалуе яго. "Калі Жызэль чуе сваю музыку, адразу рвецца на манеж. Яна цешыцца авацыямі і разумее, што ёй апладзіруюць за выступленне, — тлумачыць Вадзім Бадун. — А калі ў яе нешта не атрымліваецца, яна адразу адчувае сваю віну. За кулісамі Жызэль спрабуюць супакоіць, калі нешта атрымалася не так. Але, нягледзячы на гэта, мядзведзіца ўсё роўна працягвае вуркацца, рыкаць і нават можа адмовіцца ад ласунка. Жызэль з характарам".

кажкі Алена Цеплякова, літаральна выгадавалі ў сваім калектыве. "Дзімітрыю Барашкаву наогул не трэба размаляваць твар, паколькі ён клоун ад прыроды", — заўважыла яна. Тое самае можна сказаць і пра сама маладога беларускага клоуна Косцю. Ён, дарэчы, працаваў цыркавым асвятляльнікам, а за некалькі дзён да прэм'еры прыйшоў да Таццяны Бандарчук і сказаў: "Хачу быць клоунам!" Напісаная ім рэпрыза "набыла хлопчыку пучэўку" на ўдзел у новай праграме. "І няхай нумары Косці яшчэ патрабуюць дапрацоўкі, ён ужо зараз выдатна трымае публіку", — падкрэсліла памочніца дырэктара Белдзяржцырка.

Словам, беларускія артысты трымаюцца на вышыні. "Родныя сцены дапамагаюць, — тлумачыць Алена Цеплякова. — Артысты шчыра аддаюцца працы, не шкадуючы сіл. За мяжой у іх павышаецца прафесійны ўзровень і яны ўспрымаюць свае выступленні там як бізнес. А пачуцці, безумоўна, перапаўняюць тут, на беларускім манежы".

Але і тут, на роднай арэне, нашы артысты даволі прымхлівыя. Яны падзяліліся са мной такімі-сякімі сакрэтамі: нельга пераходзіць дарогу артысту перад ягоным выступленнем; таксама няма можна раскрываць парасон. Апошняе лічыцца непавагай да артыста, паколькі купал цырка сімвалізуе парасон. Забараняецца стаяць спінай да манежа ці праходзіць праз яго цэнтр, нават калі хтосьці пакліка. У іншым выпадку варта зрабіць які-небудзь трук. Нельга таксама лузгаць семкі, бо лічыцца, што тады ў цырку не будзе глядачоў. А вось лічба "13" не ўспрымаецца артыстамі як нешчаслівая, а наадварот. Варта адзначыць, што памер манежа складае 13 метраў у дыяметры. Акрамя таго, гэты стандарт падганяецца пад разбег коней.

Аднак, нягледзячы на забабоны і на складанасць нумароў, беларускія артысты ўпершыню выступілі такой зладжанай камандай суйчыннікаў. Так што — ведайце нашых!

На здымках: артысты коннага атракцыёна пад кіраўніцтвам Б. Лазарава; В. Бадун.

Марына ЦЯРЭШЧАНКА

С. БЕРАСЦЕНЬ

Толькі шчаслівыя лічбы

Завяршыўся чарговы Міжнародны фестываль мастацтваў "Славянскі базар у Віцебску"

Чарговы... А чаму б не назваць яго парадкавы нумар? Далёка ж не ўсе нашы суграмадзяне бянтэжацца перад лічбай «13». Для многіх яна ўвогуле шчаслівая. А ў дачыненні да сёлета «Славянскага базара» называюць яе... нумарам адзін: во як! Стрэлкі сімвалічных

лейтматывы юбілею Вызвалення Беларусі ды падрыхтоўкі да 60-годдзя Перамогі; тэматычныя сустрэчы з ветэранамі той незабыўнай вайны. І дні кожнай з трох дзяржаў-заснавальніц "СБ" з абавязковымі гала-канцэртамі майстроў мастацтваў Беларусі, Расіі, Ук-

курантаў, што адлічваюць фестывальныя гады-гадзіны, летась "закруглілі" цыферблат. Прайшлі круг. На мінулым, дванаццатым фестывалі кола замкнулася, вось і вярнуліся стрэлкі да зыходнай лічбы «1».

А наогул — прэч прыхмі! Трынаццаты па ліку «СБ» пакінуў гісторыі статыстыку лічбай шчаслівых. Нібыта й лічбы як лічбы, але здатныя здзівіць, захапіць, парадаваць.

Рэкордную колькасць гасцей — больш як 6 тысяч! — сабраў сёлета фестывальны Віцебск. 200 з іх апынуліся ў ролі навасельцаў сучаснай гасцініцы "Лучоса" — нядаўна завершанага копійнага віцебскага даўгабуды. На фестываль працавалі 19 рэстаранаў, бараў, кафэ, уся сфера гарадскіх транспартных і побытавых паслуг. На 12-ці пляцоўках разгортаваліся разнастайныя праграмы, у якіх удзельнічалі прадстаўнікі амаль 30 краін: Беларусі, Балгарыі, Вялікабрытаніі, Грузіі, ЗША, Латвіі, Македоніі, Расіі, Сінгапура, Украіны, Францыі, Чэхіі, Эстоніі... У цэнтры ўвагі быў, як заўсёды, конкурс маладых выканаўцаў эстраднай песні: 22 спаборнікі з 19 краін. Ладзіўся і традыцыйны "базарчык" для зусім юных спевакоў: спаборнічалі 19 дзяцей з 16 краін.

Для зручнасці глядачоў удалося паднавіць Летні амфітэатр, хаця б часткова пераабсталяваць яго індывідуальнымі крэсламі, на што было выдаткавана 200 млн. рублёў (150 млн. атрымана па даручэнні Прэзідэнта, астатня — з мясцовага бюджэту). Унікальныя выразныя магчымасці паказала цяпер ужо ўласная, стацыянарная гука- і святлатэхніка, а сцэну ўпрыгожвала "сценка" з тэлеэкранаў — плошчай больш як 65 кв. метраў. У цэлым сума затрат на правядзенне сёлета "Славянскага базара" складала больш як 1 млн. 600 тыс. у доларах ЗША. Крыніцы фінансавання — спецыяльныя сродкі, выпушчаныя Прэзідэнтам Беларусі, паступленні з саюзнага беларуска-расійскага бюджэту, грошы, унесеныя Міністэрствам культуры РБ.

Фестывальная сямідзёнка прайшла сёлета пад дэвізам "Праз мастацтва — да міру і ўзаемаразумення". Яму адпавядала ўсё. І

раіны. І пафас уласна беларускай імпрэзы пад назвай "Сябры" сустрэкаюць сяброў" (рэжысёр-пастаноўшчык Валянцін Дудкевіч), ідэю якой падказала 30-годдзе нашага занага эстраднага ансамбля. І прысуджэнне прэміі Саюзнай дзяржавы ў галіне літаратуры і мастацтва новым лаўрэатам — кампазітару Аляксандры Пахмутавай, мастакам Міхаілу Савіцкаму ды Валянціну Сідараву. І правядзенне 17 ліпеня Дня Саюзнай дзяржавы. І падпісанне новага пагаднення ў галіне беларуска-расійскага культурнага супрацоўніцтва. І першы ў гісторыі "СБ" парад духавых аркестраў. І атмасфера вернісажаў, музычных салонаў, тэатральных сустрэч, кінапаказаў, дзённых "Рандаў з зоркай" і начных шоу ў Летнім амфітэатры. І выязныя канцэрты ў розных абласцях, у сталіцы. І народны кірмаш у "Горадзе майстроў". І склад міжнароднага журы (куды ўпершыню былі запрошаныя і лаўрэаты мінулых віцебскіх фестываляў) на чале з амерыканцам Марыю Марэно, кіраўніком інтэрнацыянальнай фестывальнай супольнасці, куды ўваходзіць 320 самых буйных і вядомых у свеце міжнародных фестываляў рознага напрамку, у тым ліку "Славянскі базар у Віцебску".

Кропкай або шматкроп'ем гэты апошні можна спыніць, не шкадуючы пра недаказанае, бо наўрад ці мы можам тут уразіць чытачоў фестывальнай інфармацыяй: тэлебачанне і радыё — вось хто заўсёды ідзе каля нас паперадзе падзеі, дык поруч з ёю. Таму кожны цікавы сэнна ўжо ведае пра фестываль усё самае-самае галоўнае. А ў ліку гэтага «самага-самага» — вынікі конкурсу маладых выканаўцаў эстраднай песні. Абсалютны пераможца — Пётр Ялфімаў (Беларусь): Гран-пры, прыз "Залатая ліра" і 10 тыс. долараў. За ім Яўген Гор (Расія) — І прэмія, Маржан Арапбаева (Казахстан) — II прэмія, Родзіка Навак (Малдова) — III прэмія. Такія розныя, але паяднаныя віцебскім летам, сяброўствам і творчай маладосцю, шчаслівыя героі 13-га свята мастацтваў у горадзе на Дзвіне...

Лана ІВАНОВА

На жыццё і смерць мадонны Лауры

Франчэска ПЕТРАРКА

Няхай навекі будуць
бласлаўлены
год, месяц, дзень
і момант дзіўны той,
калі ў цудоўным горадзе
Усмешкай мілай быў
я паланены;

Калі мадонны позірк
пранікнёны
Мяне параніў востраю
стралою —
І справіцца з салодкаю
журбай

Не здолеў я,
упершыню ўлюбёны.

Благаслаўляю ўсе свае
радкі я,
Якімі праслаўляў яе імя,
Уздыхі, слёзы, сэрцу дарагія.

Належыць толькі ёй душа
мая,
Не возьмуць у палон мяне
другія.
І лёс такі благаслаўляю я.

Анёл прыгожы свой палёт
высокі
Перапыніў і на зямлю з нябёс
Зляцеў, каб я шчасліва схамануўся.

Безабаронны, змрочны,
адзінокі —
Я ў скрусе крочыў праз
уласны лёс,
Але ў шаўковай пастцы
апынуўся.

Я не стараюся парваць сіло:
З вачэй анёла струміцца
святло!

О вы, прасветленыя воды,
Што мылі ногі німфе той,
Якую я адну лічу жанчынай!
О астравоцак прахалоды!
О дрэва, да якога ёй
Было прыемна прытуляцца
спінай!

О кветкі, што над ручкай
Цвілі і, як сукенкай —
грудкі,
Падолам скрытыя былі!
Нанесці раны мне змаглі!
З Амурам вы. О забудзі,
Ручай і дрэва! Я да вас,
Відаць, звяртаюся
ў апошні раз.

Калі нябёсам з лёсам трэба,
Каб вочы мне закрыві Амур
І каб, маё знясіленае цела
Пакінуўшы,
ізноў на неба —
Падалей ад віхур і бур —
Мая душа свабодная ўзляцела,
Перад адлётам бы хацела
Яна пабачыць зноў
мясіну тую,

Дзе адбіваліся ў вадзе
Аблокі лёгкія і дзе
Сустрэў я донну маладую.
Мне лепшых не знайсці і
мясіні,
Дзе адысці б хацеў я
на спачын.

Успыхне ў сэрцы ганарлівым
Яшчэ спагада да мяне.
Красуня прыйдзе ў гэтыя
мясініны,

Ды зноўку позіркам
шчаслівым
Ужо мне сэрца не пратне,
Бо наступаюць іншыя
часіны.

Прыпыніцца ля дамавіны
Мая ўладарка і паглядам
хмурым
На мой халодны прах зірне,
Глыбока, скрушліва ўздыхне,
Зноў асянёная Амурам,
І чорным вэлюмам са шчок
Сатрэ слязінкі незнарок.

Краіны кветак каралева
(О светлы, дарагі ўспамін!) —
Яна замільаваная сядзела
Каля квітнеючага дрэва,
І квецень на яе з галін
Злятала і, як німб,
вакол ірдзела.

Здавалася, яна адзела
Сатканы з кветак плед
паверх сукенкі.

Буяла квецень на плячах,
У залацістых валасах
І цалавала ёй каленкі.
У ціхім шэлесце квятоў
Мне чулася:
"Тут уладар — Любоў!"

А я шаптаў, зачараваны
Нябеснай дзіўнаю красой:
"Яе радзіма — райскі сад,
вядома!"

Забудзішыся, сярод паляны
Я побліз донны маладой
Стаяў тым часам моўчкі,
нерухама —
І перанёсся падсвядома
Ў свет іншы — нерэальны,
ілюзорны.

Ці ўбачу, думай я, ізноў
Німб залацістых валасоў
І ці пачую смех задорны.
Хоць бераг той зарос травой,
На ім цяпер знаходжу я
спакой.

Каб стала ты,
якой хацела быць,
З ляснога лона
На волю б я пусціў цябе,
канцона.

Калі не закаханасць,
дык што гэта?
Калі каханне,
дык што гэта, Бог?
Калі — дабро, чаму ж я
занымаю?

Калі — бяда,
дык чым душа сагрэта?

Я ўвесь гару.
Але ж гарэнне — мэта

Складальнікаў санетаў
і экалог.
Калі твой боль жаданы, —
далібог,
Навошта на яго накладваць
вета?

Чаму жаданням я сваім ілгу,
Хоць плысці ў невядомыя
прасторы
Прыемна мараплаўцам і
паэтам?

Бо я без ветразяў пльыву па
моры
Ў халоднай лодачцы —
і не магу
Астыць зімою і сагрэцца
летам.

Жыццё ўцякае. І грамчэй за
спінай
Тупоца смерць, што гоніцца
за мной.
Падзеі на мяне ідуць вайной —
І я марнею з кожнаю
хвілінай.

Не ў сілах жыць я распаччу
адзінай,
Душу і сэрца суцяшаць
маной.
Каб не баяўся Бога, я зямной
Дайно б ужо не крочыў
пуцявінай.

Шчаслівымі ўспамінамі
жыву,
Хоць прадзімае
вецер несціханы
І хмарами блакіт завалакло.

Я да спакойнай гавані пльыву.
Зламаны мачты,
ветразі парваны
І згасла маяка майго святло.

Усмешкай мяккай,
самым светлым тварам,
Дайгімі кудзерамі залатымі
(І сонца бягла
ў параўнанні з імі);
Тым голасам,
які радня шафарам,

Бо ён валодаў
незвычайным дарам
Свет зачароўваць
гукамі сваімі;
Плячамі, ножкамі,
перад якімі
Анёлы б аддаліся
грэшным марам, —

Я жыў. А зараз Богу
і анёлам
Пад зорным недасяжным
абярогам
Красуня цешыць
вочы чысціней

І яркім залацістым
арэалам.
Няўжо яна не ўкленчыць
перад Богам,
Каб Ён мяне на неба
ўзяў за ёй?

Уладзімір СКАРЫНКІН

Дакладна ўжо і не скажу, у сорок шостым тое адбылося ці ў сорок сёмым. Напярэдадні Дня Перамогі іду я, студэнт універсітэцкага факультэта журналістыкі і самы малады ўзростам работнік рэдакцыі «ЛіМа», на працу. І бачу дзіўнае. Па бруку Рэвалюцыйнай вуліцы да двухпавярховага тадышняга месцішча рэспубліканскага радыёкамітэта, дзе ў адным з пакояў усёй рэдакцыяй туліліся і мы, лімаўцы, купка маіх старэйшых калегаў — ці не Вялюгін, Няхай, яшчэ нехта — весела коцяць бочачку з півам. І закохваюць яе — ужо і з маім удзелам — проста ў пакой рэдакцыі. Балазе, міліцыянт, які мог таго не дазволіць, сядзеў на другім паверсе, пільнаваў уваход непасрэдна ў вясцальняны студыі радыёкамітэта.

Рабочы той дзень у рэдакцыі, зразумела, быў сарваны. Непадальск у друкарні «Чырвоны друкар», дзе «ЛіМ» тады няхтрай у параўнанні з цяперашняй тэхнікай тыражаваўся, працавалі толькі нашы карэктаркі і дзяжурны па нумары. У пакой ж, дзе газета абмазгоўвалася, дзе сталы сталы з аўтарскімі рукапісамі ў шэфлядах і адзіная пішучая машынка — трафейны «ундэрвуд», — запанавалі гул і рогат. Піва напівалася ў шклянкі, конаўкі, слоікі. Людзі рэдакцыянаму і заходжаму нерэдакцыянаму...

Разумею, успамінаецца мною не дужа вартае пераймання. Аднак жа, паўтараю, год то ішоў сорок шосты ці сорок сёмы. Ад апошніх запяў самай страшнай у сваёй гісторыі вайны чалавецтва адышлося яшчэ вельмі недалёка.

Я быў у пінным хаўрусе маладзён. Апынуўся ж у рэдакцыяным калектыве семнаццацігадовым. У лістападзе сорок пятага прыяцелька майго забітага на фронце бацькі, на той час досыць значная персана ў апарате рэспубліканскага ўрада, напісала пісьмяк-просьбу добра знаёмаму ёй Аркадзію Куляшову — ён лічыўся рэдактарам, шчыра кажучы, вельмі рэдка да таго трымаўнай мною ў руках «Літаратуры і мастацтва». Папрасіла знайсці для мяне ў рэдакцыі якое месцейка — бібліятэкара, падчытчыка, кур'ера. З пісьмяком я прыйшоў да адрасата дамоў. Раней з пісьменнікаў бачыў у ўласныя вочы аднаго Змітрака Бядуля — на сцэне палатна п'янераў падчас сустрэчы яго з юнімі чытачамі. А тут — во нахабнік! — заявіўся проста дамоў да найважнейшага пазта, аж лаўрэата Сталінскай прэміі. Ого, што гэта тады значыла!

Але я невыпадкова ўжыў адносна рэдактарства Куляшова слова «спалучэнне» (лічыўся рэдактарам). За выкананнем службовых рэдактарскіх абавязкаў я Аркадзія Аляксандравіча ніколі не бачыў. Хоць імя яго як адказнага за газету досыць доўга на апошняй старонцы друкавалася і пры маім ужо тадышнім знаходжанні ў яе штаце. Тлумняны клопаты па газеце ён цалкам пераклаў на свайго намесніка Алеся Кучара (праўда, перадаўшы таму і рэдактараву зарплату). З пісьмом ад маёй дабрадзейкі таксама адправіў мяне да яго. Аднак (што, трэба думаць, і было вырашальным) са сваёй прыпскай. Дакладна я, вядома, не памятаю, але сэнс быў такі: «Алесь, па-мойму, у нас ёсць магчымасць станоўча адгукнуцца на гэтую просьбу».

Назаўтра ж, зразумела, прыбег я з абнадзейваючым куляшоўскім наконт майго ўладкавання меркаваннем у пакой, дзе потым правяду з паловай гадзі да звальнення мяне з рэдакцыі новапрызначаным галоўным, пахмура пільным да анкетнай чысціні падначаленага персаналу. І ці не адразу адчуў атмасферу, у якой чаму б і не зладзіцца згаданаму пільному баляванню ў рабочы дзень на рабочым месцы.

У горадзе ўсё тады дыхала нядаўняй вайной. Тут таксама. Нізкарослы акуларык, на каго мне паказалі, што гэта і ёсць Кучар, чыгаў нейкі машынагіс, стоячы ў накінутым на плечы шынялі з маёрскімі пагонамі. Плакатнавары атлет, які нешта таму даводзіў, — у толькі даведваюся яшчэ, што яго завуць Анатоль Вялюгін, — быў у пашытым з шыняля френчы і трос рукой, кінулася ў вочы, без пальцаў. Яшчэ мужчыны, якіх абег чыкаўным позіткам, — відаць жа, усё пісьменнікі! — былі ў цывільным, але крой пінжакоў або форма каўняроў кашуль пад пінжакамі выдавалі юнраўскае паходжанне надзеяга.

Толькі самастарэйшым з цяперашніх чытачоў не трэба тлумачыць, што азначае слова «юнраўскае». З маладзёных жа, думаю, мала хто і чуў, што колькі ваенных і паваянных гадоў функцыянавала ў свеце міжнародная арганізацыя — паводле англійскай абрэвіятуры называлася ЮНРРА, — што ахвіцуюляла дабрачынную місію дапамогі зруйнаваным эканомікам і згалапеламу насельніцтву пацярпелых ад нахэсця гітлераўскай Германіі краін.

Апратка лімаўцаў, на якіх я паглядаў, сведчыла, што і яны ў вайну насілі вайсковыя, цывільныя жа разныліся вольны дораным з чужых плячэй. Стаўшы лімаўскім салагам, даведваюся, што так яно і было. І Уладзімір Барысавіч Карпаў, і Алесь Аляксандравіч Есакоў, і Рыгор Давідавіч Смольяр — ды ўсе, каго запомніў з першага заходу ў рэдакцыю, прайшлі праз вайну.

Тэкстам мемарыяльнай дошкі ў памяць аб ім на доме, дзе аўтарэтэты беларускі кры-

тык і раманіст Карпаў жыў апошнія дзесяцігоддзі свайго веку, адзначаны як важнае на ягоным жыццёвым шляху і ўдзел у Вялікай Айчыннай — падлопшычым, партызанам, разведчыкам у варожым тыле.

Партызану ў вайну Есакоў, хоць цягам нашай далейшага калежанства мне цяжка было ўявіць узброеным гэтага далікатнага, рахманага чалавека.

А што такое Смольяр, адкрыў я для сябе пазней, калі ён цераз зіму з «ЛіМа» звольніўся, пераехаў у Маскву на працу ў яшчэ неразагнаннае юрэйскае выдавецтва. Адкрыў, што гэта колісь нелегал-капээзбовец, вят-

Супрацоўнікі «ЛіМа» злева направа: Ул. Мехай, А. Глебка, Ул. Карпаў, Р. Смольяр (1946г.)

Спавадальнае

зень нядобраслыных Лукішкаў. Што, апынуўшыся ў акупаваным Мінску ў гета, ён стаў там адным з арганізатараў і кіраўнікоў сеткі супраціву, потым выконваў сур'ёзныя даручэнні партызанскага камандавання ў Напібойскай пушчы.

Але тады, у момант папярэдняга агляду маёй персаны на прыдатнасць да чаго-небудзь у лімаўскай камандзе, убачыў у Смольяра толькі сціплага, неасілкавага з выгляду маўчуна, які мякка ўсміхаўся дасціпнай перапацы паміж Кучарам і Вялюгіным.

Смольяр быў загадчыкам аддзела інфармацыі рэдакцыі. І першы скеміў, да якой справы мяне можна далучыць. Ціха спытаў:

— Займаецца на факультэце журналістыкі? То, можа, падыдзеце зараз у Ленінскую бібліятэку, зробіце нататку пра іхнюю выстаўку да ўгодкаў забойства Кірава?

За сталінскім часам 1 снежня — дзень, калі ў 1934-м у Ленінградзе пры чымяных дагэтуль абставінах быў забіты партыйны дзеяч Кіраў, — з году ў год заставалася агорнутым афіцыйнай жалобай.

Пішучае лімаўскае ядро складалі тады асобы амбіцыйныя. Хто яшчэ не парнасец, дык перакананы, што Парнас яго чакае. Надрукаваць падборку вершаў, урывак са сваёй закончай надочы аповесці, выступіць са зважым артыкулам — гэта ахвотна. А вось напісаць справядлачы з пісьменнікага ці мастакоўскага сходу, пагатоў схадзіць-з'ездзіць па матэрыял для карэспандэнцыі, патраціць час на збор інфармацыйнай драбязы, настрачыць за якога актэра ці музыканта, на газетнае няздатнага, водгук, вядома ж, ухваляны, на чарговыя гістарычныя рашэнні чарговага гістарычнага пленума ЦК роднай партыі — за падобнае брашча кандыдатам у мэтры вой жа як не хацелася. А газета ёсць газета. Давай на яе старонкі не толькі глыбы крытыкі, бомбы публіцыстыкі, новае з краснага пісьменства, а і, гэтак мовіць, гарнір. Тое, да чаго амбіцыйны майстры п'яра тадышняга «ЛіМа» ахвочымі не былі.

Таму, выпрабаваўшы маю здатнасць на не-прэзэнцінае, але патрэбнае газеце некалькімі яшчэ ходкамі па зададзенае Смольярам, у рэдакцыі вырашылі, што на гэта магу падысці я.

— Лічы, будзеш хранікёрам. І нам з падручным палётка, і для цябе гэта весельішае, чым сядзець бібліятэкаркам ці падчытчыкам, — сказаў, першым паведаміўшы мне прыемнае, Вялюгін.

І на самым пачатку 1946-га быў я залічаны ў штат рэдакцыі.

Не ведаю, ці складалася б маё жыццё так, як складалася, калі б лімаўскае брашча прыйшла тады наконт мяне да аднавай высновы. Журналістам, зразумела, стаў бы — быў на факультэце не са слабых студэнтаў. А вось ці сталася б усё так, як сталася, у далейшым маім лёсе пераводчыка паперы? Што з першых крокаў у прафесіі самавыяўляцца задалася найперш беларускім словам. Што калі цягам часу ў чым зрабіўся трохі дасведчаным, дык, бадай, адно ў беларускай культуры даўнейшых і сваіх дзён. Што ў творчай дзёрзкасці праз колькі гадоў сам адважыўся на большае за газетныя допісы.

Вядома, тое спрыяльнае асяроддзе паўплывала на ўзрастанне больш-менш існага ўва мне з маладзёцтва. Гараджаніч, я, колькі сябе памя-

таю, любіў беларускую гаворку, не скрозь на вуліцы чутную, і быў аддадзены бацькамі ў нулёўку (цяпер і не надта маладзья наўрад ці ведаюць, што вучнёўства савецкага школьніцтва пачыналася колісь не з першага класа, а з нулявога) беларускай школы імя Чарвякова, за тым часам адной з лепшых у Мінску, — са зразумеламай прычыны хутка яна стала школай імя Крупскай. Актывны наведвальнік гуртка самаюных графаманаў у палацы п'янераў — з намі кешкалася вядомае тады ў літаратурнай грамадзе Алеся Александровіч, сястра Андрэя Александровіча, — я зводзіў сшытак за сшыткам на апавяданні, усё больш пра грамадзянскую вай-

ным, хто ёсць хто). Тым не менш недзе тады ў шчырай паміж сабой размове лімаўцаў — гэтай маленечкай ячэйкі пісьменніцкага пайдання — упершыню неяк пачуў я такі выраз: «Паводле гамбургскага рахунку». Не ведаў яшчэ паходжання выразу, але па тым, як ён быў вымаўлены, зразумеў, што мелася на ўвазе сапраўднае, без уплыву кан'юнктурага разліку вымярэнне вартасці з'яві ці падзеі, каштоўнасці абнародаванага творца.

Дык, відаць, і з такіх чутых разоў таксама з маладосці не прымаецца мною прага службовых чыноў, прымітыўнае ўяўленне аб кар'еры. Самавысокае кар'ернае дасягненне — усё жыццё гэта спавядаю — здолець стварыць нешта шырока прызнанае.

З тых, каго згадваю, нікога ўжо няма. Лёт часу няўмольны і бязлітасны. Але вяртаюся, пішучы гэтыя старонкі, у болей за паўвекавую далёкасць, і яны паўстаюць перад вачыма такімі, якімі бачыў іх тады. У большасці радымі дэмабілізацыі вайскоўцамі — вайна скончылася, бываі, зброя, прымай сыноў дамоў, маці-Беларусь!

Памятаю з'яўленне ў дзвярах рэдакцыі П'ямена Панчанкі — у чорным скуравым паліто з капітанскімі пагонамі, усмешлівага, трошкі пад хмяльком. І ўскрык радасці з гэтай прычыны ўсіх, хто ў пакой знаходзіўся. П'ямен Емяльянчыч прыбыў з Ірана, куды занесла яго ў складзе ўведзенага ў тую краіну ў вайну кантынгенту савецкага войска, адкуль прысплаў цудоўныя вершы. Сябравы распаведы пра пачынае там натхнілі Вялюгіна на адчынае пад назвай «Маскоўскія куранты», якое ён неўзабаве з прысвечаннем Панчанку ў «ЛіМе» ж надрукаваў. Першыя радкі гучалі пад Кіпінга:

Былі мы закінуты ў сумны Іран,
Нібы у стагоддзі другія.
Адменным кактэйлем гасіў
рэстаран
Хваробу тугі — настальгію...

Па-мойму, я тады ўпершыню наткнуўся на гэта эфектнае слова — настальгія. У той час яно ва ўжытку і на пісьме частым, як цяпер, не было.

Капітанам заявіўся і памянёны Алесь Бачыла. На пару (вось жа, расказвалі, шчаслівыя былі сустрэчай — да слез!) з даваенным, яшчэ з педтэхнікумаўскага аднакашніцтва сябруком, таксама хутка лімаўцам, Рыгорам Няхайем, якому выпала напоўніцу спазнаць і фронт і партызаншчыну.

Высозны і танюкі, з маленечкай хлапечай галавой Мікола Гамолка (пазней нарадзілася паказка, быццам, убачыўшы яго ў чарзе, нейкая прадаўшчыца ў краме зазлавала: «Мальчык, слезь с прылавка!») увайшоў упершыню ў рэдакцыю пры пагонах старшага лейтэнанта. І па-армейску вымуштрананы, проста ад дзвярэй зрагаваў на большыя пагоны Кучара.

— Разрэшыце обратіцца, товарищ майор!
— Гэта вы да мяне? — прыўзняў акулары на лоб Кучар.

— Старшій лейтэнант Гомолка! — было адказам.

— Старшы лейтэнант, а вершы прыслаў гаўняны! — бухнуў у выкальнянай цшыні Антон Бялевіч, на якога ўскладзена было ў літаратурным аддзеле кансультаванне пачаткоўцаў. Заслужыўшы ў дасціпнікаў-таварышаў мянушку «наліўны Антон», ён і цвярозы не цураўся ненарматываўнай лексікі. А на тую гадзіну сядзеў добра пад чаркай. Хаця ўвёў разгубленага Гамолку ў чырвань дарэмна — вершы ў таго былі прымальныя, як гаворыцца, на ўзроўні, у выдавецтве рыхтаваўся да выпуску першы яго зборнік.

Прыбыўшага на колькі дзён з Берліна Рыгора Бярозкіна знаёмляю, у ліку іншых лімаўцаў, радыя былі ўбачыць афіцэрам з ордэнскай калодкай на кіцелі — ён жа быў перад самай вайной арыштаваны. Значыць, усё абышлося, калі прыхаў вольны такі.

Ці мог хто падумаць у тыя дні, што па вяртанні на службу ў Берлін, недзе праз год пасля мінскай пабыўкі, пасля аднаўлення сувязі з беларускімі літаратурнымі выданнямі, Рыгор Саламонавіч, з якім на канавана мне яшчэ праз два дзесяцігоддзі моцна патаварышавача, будзе зноў арыштаваны. Прывязуць яго ў Мінск, у наручкіх прывядуць да сумнаслыннага ў гісторыі Беларусі міністра дзяржбяспекі Цанавы, і той, таксама аматар дасціпнага, дакорліва пахітае галавой: «І табе не сорамна паўставаць перада мною ў такім выглядзе?»

Вось і бачу болей, як праз паўстапенным жыгугуўскім людзі, якіх мне пашчасціла ведаць. Каціце! Не зважайце на крывагубае асуджальнае пазіранне ханікоў. Удзячна ўсміхайцеся зчылінасці стрэчных, якіх вас разумеюць, — такіх куды больш.

Уперадзе ў вас свята Перамогі. Свята, у календары яшчэ новае. Вы ведаеце, чаго яна каштавала, Перамога. Вам дасталася быць там, дзе яна адбывалася. Вы засталіся жывымі, і ў вас столькі надзей на будучае. Я шчаслівы, што маю гонар пасядзець разам з вамі каля гэтай бочачкі з келіхам.

Уладзімір МЕХАЎ

Цэнтр

Вы творчы чалавек і валодаеце рускай мовай? Калі ласка ў Міжнародную Асацыяцыю Письменнікаў і Публіцыстаў! Менавіта гэтым заклікам да беларусаў успрымаецца той факт, што ўсё больш яе мерапрыемстваў прымае Мінск. Калі так пойдзе і надалей, Беларуская сталіца мае ўсе шанцы стаць "другой сталіцай" аўтарьгэт-нага творчага саюза.

21 мая ўтульная зала Музея гісторыі беларускай літаратуры змясціла паўсотні гасцей — у Траецкім прайшла прэзентацыя міжнароднага зборніка паэзіі з серыі "Бібліятэка МАПП", у які ўвайшлі адразу тры беларускія аўтары. Акрамя Дзяны Балькі і Валянціны Паліканінай, свае творы на суд чытачоў з усёга свету прадставіла і супрацоўніца "ЛіМа" Вольга Куртаніч, што рэдакцыя адзначае з асаблівай прыемнасцю.

Бібліятэка МАПП падрыхтавала кнігу "Планета паэтаў" літаральна некалькі тыдняў таму. Нават самі аўтары мелі магчымасць упершыню патрымаць у руках асобнік толькі на першай (мінскай) прэзентацыі.

— У наш смутны час, адметны вадваротам рынкавага дыктату, у акіяне літаратурнага "чыжа" раптам усплыла паэзія, на якую, шчыра кажучы, апошнім часам забыліся, бо аднеслі яе ў склад "некамерцыйнага" тавару, — адзначыў прэзідэнт МАПП, вядомы журналіст і публіцыст Марат Каландараў. — І толькі МАПП паставіў перад сабой задачу: аб'яднаць сусветныя астраўкі рускамоўнай літаратуры і пазнаеміць чалавецтва з іх творчасцю.

На вялікі жаль, "black tie events" (даслоўна: "чорнагалішчавыя мерапрыемствы") у беларускім мастацкім жыцці зараз рэдкасць. Таму варта зазначыць, што ад мноства фракцаў і думскіх туалетаў вашаму карэспандэнту сталася не па сабе. А гэта вымагае больш пільнай увагі да дзеючых асобаў феномена МАПП — як на міжнародным узроўні, так і ў маштабах Беларусі.

Асацыяцыя эліты

Міжнародная Асацыяцыя Письменнікаў і Публіцыстаў (МАПП) была створана 1 кастрычніка 2002 года ў Рызе намаганямі шматлікіх літаратараў Расіі, Беларусі, Украіны, Латвіі, Эстоніі і іншых краін. Яе з'яўленню папярэднічала 5-гадовая падрыхтоўчая праца. У ліку людзей, якія стаялі ля вытокаў асацыяцыі, імяны прэзідэнта Еўрапейскага саюза культуры і мастацтваў акадэміка Міраслава Клівава, а таксама Уладзіміра Вайновіча, Генрыха Баравіка, Андрэя Вазнясенскага, нашага славутага земляка Васіля Быкава.

Асноўныя мэты арганізацыі — садзейнічанне публікацыі твораў на

рускай мове, будаўніцтва і аднаўленне дамоў творчасці літаратараў, забеспячэнне літаратараў кваліфікаванай прававой дапамогай. Мапаўцы праводзяць канферэнцыі і семінары, творчыя вечарыны, прысуджаюць свае прэміі за асабліва выдатныя творы.

За час існавання арганізацыя займала свае прадстаўніцтвы не толькі ў краінах былога Саюза, але і ў ЗША, Канадзе, Ізраі-

шае пісьмо галоўнаму творцу Сусвету для вучняў 1-4 класаў ужо абвешчаны.

Журналіст, у якога бяруць інтэрв'ю

Апошнім часам Марат Каландараў — часты гасць у Мінску. Як высьвятляецца, невывадкова: з Беларусцю ён мае даўнія стасункі.

лі, Новай Зеландыі, Аўстраліі, Бразіліі, Чылі — усёго ў 30 краінах.

Членам МАПП могуць стаць творцы пры выкананні імі нескладаных умоў, што ўказаны на старонцы www.aria.lv. Пасведчанне члена МАПП прыроўняецца да міжнароднага журналісцкага пасведчання, што надзяляе яго ўладальніка шэрагам прывілеяў. Самы нязначны з іх спісу — праезд дзяржаўнай мяжы без чаргі, па яго прад'яўленні.

Сярод членаў арганізацыі — Эла Агранаўская, Мая Пісецкая, Мсціслаў Растрпавіч.

Прэзідэнт МАПП ("папа МАПП") — Марат Каландараў, журналіст-міжнароднік, уладальнік тытулу "Лепшы рэпарцёр СССР 1979 года" за рэпартаж са стратасферы. Дарэчы, аб гэтай і з гэтай персонай гаворка пойдзе ніжэй, а пакуль аб тым, хто прадстаўляе арганізацыю ў нас.

Згуртаванне патэнцыялу

Беларускае аддзяленне МАПП аб'ядноўвае людзей розных поглядаў, інтарэсаў і сацыяльнага становішча. Сюды ўваходзяць рэжысёр Аляксандр Яфрэмаў, намеснік міністра эканомікі Андрэй Тур, выдавец і музыка Юры Будзько, былы рэдактар штотыднёвіка "Свабодныя новосты" Аляксандр

пейскаму чытачу і чытачу з другіх кантынентаў, што ёсць такая літаратура — беларуская, што ёсць беларускія аўтары.

— Ці шмат членаў арганізацыі з Беларусі?

— Мы атрымалі дваццаць пяць заяў; я мяркую, гэта ўжо члены МАПП. Беларускія пазіцыі даволі моцныя. У нас ёсць "эксклюзіўная" серыя "Бібліятэка МАПП", якая карыстаецца вялікім поспехам. Дык вось, у гэтым годзе ў дадзенай серыі плануецца выданне чатырох зборнікаў — драматургічнага, гумарыстычнага, зборніка апавяданняў і кароткіх апавесцяў, ды зборніка публіцыстаў — і ва ўсіх чатырох прадстаўлены аўтары з Беларусі.

Пра вытокі і сілу волі

— Як здарылася, што вы трапілі ў журналістыку?

— У журналістыку я трапіў выпадкова. У свой час быў неблагім спартсменам, займаўся боксам, так бы мовіць, выпрабуйваў сябе на трываласць. Аднойчы, падчас чэмпіянату Сярэдняй Азіі, да мяне падышлі прадстаўнікі ЦСКА і сказалі: "Мы цябе перацягнем у Маскву, выбірай любое ваеннае вучылішча".

Усё так і адбылося: я паступіў у ваеннае вучылішча... але зразумеў, што гэта — не для мяне. Тады ў мяне спыталі, "а ў якую ВНУ жадаеш?" Я падумаў і вырашыў, што "журналістыка" — гэта гучыць...

Пайшоў здаваць экзамен па рускай мове і літаратуры — а я ніколі дагэтуль не пісаў сачыненні сам. У мяне быў вялікі вопыт па спісванні, а тут... заўважлі шпаргалкі і ўсе

Аб працы

— Як узнікла ідэя арганізацыі? Чаму менавіта Рыга была абраная ў якасці цэнтра МАПП?

— Апошнім адзінаццаць гадоў я працую ўласным карэспандэнтам газеты "Вести Сегодня" па Усходняй і Цэнтральнай Еўропе. У краінах, дзе мне даводзілася быць, я сустракаўся са шматлікімі рускамоўнымі пісьменнікамі, якія фактычна жывуць у бядноце. Да таго ж, у саюзах пісьменнікаў некаторых краін (прынамсі, Літвы, Латвіі) пасля 1991-га здарыўся рас-

Гутарыў Мікалай АНІШЧАНКА. Фота з архіва Кацярыны Пашкевіч.

"Планеты паэтаў"

у Мінску

— Журналістыка таксама бывае розная. Ёсць навіны, дзе важна не магма хутчай знісіці інфармацыю. А ёсць рэпартажы, нарысы, даследчая журналістыка і публіцыстыка як вышэйшая ступень журналістыкі. Тут ужо вельмі важна пісаць, на мой погляд, нічога не атрымаецца.

Номо mundialis — Чалавек міжнародны

— Па паходжанні вы — узбек, грамадзянін Латвіі, сталі фундаатарам арганізацыі, якая аб'ядноўвае рускамоўных літаратараў; міжтэм кнігі прэзентуюцца і ў франкамоўным Бруселі...

— У мяне вельмі цікавая гісторыя. У 1991-м я прыехаў працаваць уласным карэспандэнтам расійскай газеты ў Латвіі. Пасля распаду Саюза застаўся працаваць на латвійскую прэсу... А грамадзянства Латвіі ўвогуле атрымаў... ад беднасці рэдакцыі.

Аднаго разу выклікае мяне рэдактар і кажа: "Слухай, табе зараз ехаць у Прагу ў камандзіроўку на службовай машыне... Табе патрэбны чэшская і польская транзітная візы. Гэта грошы, грошы... Мы табе аплачваем толькі ў адзін канец". А паколькі падданым Латвіі візы ўжо не былі патрэбны, выйце я знайшоў хутка — стаў латвійскім грамадзянінам.

— Адчуваеце сябе касмапілітам!..

— Так, напэўна... (смяецца).

— Васіль Уладзіміравіч, хацелася б займаць для музея нешта з вашых літаратурных матэрыялаў...

— А каму гэта трэба!

(З тэлефоннай размовы навуковага супрацоўніка музея і народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава, 1993 г.)

На першы погляд, можа, крыху дзіўнаватай, парадаксальнай здасца гэта размова. "А каму гэта трэба?" — задаў пытанне знакаміты на ўвесь свет празаік, 80 гадоў якому нядаўна споўнілася 6 і юбілей якая шырока адзначылі грамадства і дзяржава. А нічога дзіўнага. Восемнаццаць гадоў таму Васіля Уладзіміравіча, а матэрыялы, якія ён перадаў музею гісторыі беларускай літаратуры, складаюць унікальны фонд. І "патрэбны" яны зараз усім, каму дарагое імя слаўтага пісьменніка. З імі можна пазнаёміцца ў любы час, праўда, у той, калі працуе музей.

Што сёння ўяўляе экспазіцыя музея? Гэта літаратурна-дакументальная выстава "Покліч", якая расказвае пра адзін з самых драматычных перыядаў гісторыі беларускай літаратуры — 20—30-я гады мінулага стагоддзя. Лёсы творчай інтэлігенцыі — паэтаў, празаікаў, крытыкаў, публіцыстаў ажываюць у залах музея. У экспазіцыі прадстаўлены асабістыя рэчы, дакументы, рукапісы твораў і арыгінальныя фотаздымкі беларускіх літаратараў, якія перажылі ўсе жахі сталінскіх рэпрэсій. Мастацкае рашэнне экспазіцыі пабудавана на кантрастах, што асабліва падкрэслівае трагізм эпохі. М.Чарот, Я.Пушча, А.Бабарэка, К.Чорны, М.Гарэцкі, У.Дубоўка, Я.Колас, Я.Купала, К.Крапіва, Я.Маўр — гэта толькі невялікі спіс імянаў, якія гучаць у кантэксце выстаўкі.

Да 60-годдзя вызвалення Беларусі і Перамогі адкрыта выстава "Доўгія вёрсты вайны". Выстава прысвечана пісьменнікам ваеннага пакалення і літаратуры пра Вялікую Айчынную вайну. На ёй дэманструюцца унікальныя матэрыялы з персанальных архіваў А.Куляшова, В.Быкава, А.Адамовіча, І.Шамякіна, І.Чыгрынава і іншых.

"Мікола Гусоўскі. Голас XVI стагоддзя" — так называецца яшчэ адна выстава, прысвечаная 480-годдзю выдання знакамітай пазмы "Песня пра зубра". Яна расказвае пра гісторыю стварэння пазмы, а таксама тут можна ўбачыць выяву экзэмпляра вядомага твора, што захоўваецца ў Бібліятэцы Чарнагорскіх у Кракаве. Тут жа — пераваданы і пераклады пазмы.

Першы падручнік у жыцці кожнага — буквар. Зазірнуць у мінулае і прасачыць гісторыю буквара з XVI стагоддзя па сённяшні час дапаможа выстава "Ад "А" да "Я".

Выставы часовыя, яны перыядычна мяняюцца. Але застаецца галоўнае: экспазіцыя паказвае, як жыла наша літаратура ў розныя перыяды, розныя гады. Дапамагаюць паўнейшаму раскрыццю гэтага вечарыны, сустрачы з пісьменнікамі і іх родзічамі.

...Я хадзіў па залах экспазіцыі, дзіўлюся на унікальныя экспанаты, рэчы пісьменнікаў, якіх даўно няма сярод нас, і не пакідала думка: ці лёгка музею было іх набыць? А як дастаецца музею кожны новы матэрыял, кожная рэч? Як развіваюцца з імі самі пісьменнікі, іх родзічы, сваякі, блізкія, знаёмыя? Што прадтрымае музей, каб набыць персанальны архіў у жывых класікаў, як у выпадку з Васілём Быкавым? Пытанні, якія, думаю, хвалююць не толькі музейных работнікаў. Час на двары — рыначны, і не так усё проста.

Адказы на вышэй пастаўленыя пытанні я паспрабаваў атрымаць у саміх супрацоўнікаў музея. Расказвае намеснік дырэктара па навуковай рабоце Таццяна ЗАХАРАВА.

— Наш музей параўнаўча малады: заснаваны ў 1987 годзе. Гэта адзін з буйнейшых літаратурных музеяў нашай краіны і адзін літаратурны музей, які займаецца дакументаваннем літаратурнага працэсу на Беларусі ў шырокім гістарычным кантэксце: ад часоў узнікнення пісьменства да сённяшніх дзён. Тут сабраны фонд унікальных калекцый рукапісаў, рэдкіх кніг, фотаздымкаў, твораў мастацтва, асабістых рэчаў і дакументаў беларускіх пісьменнікаў. У музеі сёння захоўваецца больш як 35 000 адзінак музейных прадметаў. Сярод іх: археалагічныя знаходкі (XI—XVII ст.); старадрукі XVII—XVIII ст. — выданні Віленскай друкарні братоў Мамонічаў, Полацкай іезуіцкай акадэміі, Нясвіжскай друкарні Радзівілаў; прыжыццёвыя выданні пісьменнікаў XIX стагоддзя — В.Дуніна-Марцінкевіча, Я.Чачота, Я.Лучыны, Ф.Багушэвіча, А.Пашкевіч (Цёткі), матэрыялы аб дзейнасці літаб'яднанняў 20—30-х гадоў XX стагоддзя; матэрыялы з персанальных архіваў вядомых беларускіх пісьменнікаў К.Крапівы, В.Быкава, А.Адамовіча, І.Шамякіна, Н.Глевіча, П.Панчанкі, А.Звонака, У.Караткевіча, В.Віткі, С.Новіка-Пяюна... мастацкія творы беларускіх мастакоў і скульптараў, этнаграфічныя матэрыялы з розных рэгіёнаў Беларусі.

А яшчэ ж у нас пяць філіялаў: музей-сядзіба Міцкевічаў у Завоссі, Дом-музей Францішка Багушэвіча ў Кушынах, Літаратурны музей Кузьмы Чорнага ў Цімкавічах, музей Максіма Гарэцкага ў Малой Багацькаўцы. І там вельмі шмат цікавага...

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

— Таццяна Мікалаеўна, унікальнасць музея гісторыі беларускай літаратуры бяспрэчная. Але давайце засяродзімся на пісьменніках. Прывядзіце некалькі прыкладаў, як ствараўся фонд таго ці іншага пісьменніка. Лёгка, з цяжкасцю здабыліся некалькі прыкладаў, як ствараўся фонд таго ці іншага пісьменніка.

— Я скажу, што кожны раз пасвойму. У нас нядаўна створаны фонды

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

дарэчы, вельмі шмат зрабіла для музея, умела вяла перамовы з людзьмі, якія захоўвалі архівы, цікавыя рэчы. У яе складаны быў аддзел — трэба было збіраць матэрыялы, пачынаючы з часоў Еўфрасіні Полацкай. Цяпер Ніна Цвірка на пенсіі.

Цікавыя матэрыялы ў нас Цішкі Гартнага. Іх перадала яго дачка Галіна Дзмітрыеўна. Сярод рэчаў — нацыянальная камізэлька, якую насіў пісьменнік і дзяржаўны дзеяч. Выстава Цішкі Гартнага была першай экспазіцыяй нашага музея. У 1987 годзе мы так адзначылі яго 100-гадовы юбілей.

Вось самы свежы дакумент — ліст Паўлюка Труса да Пятра Глебкі, які я трымаю ў руках. Яго нам падаравала дачка Пятра Глебкі. Ліст датаваны 1928 годам, незадоўга да заўчаснай смерці паэта. 75 гадоў гэтаму бяспрэчнаму дакументу. Ён, бачыце, пажаўце ў, а л е

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

Алеся Адамовіча, Уладзіміра Караткевіча, Пімена Панчанкі... Архіў апошняга ў нас амаль увесь. Родныя адразу ж паразумеліся з намі, аддалі, што мелі з набытку Пімена Емялянавіча. Тое ж было з матэрыя-

менты, перапіска, пераклады. Скажам, напрыклад, тут ляжалі рукапісы яго ваенных і апошніх апавесцей, публіцыстычнай кнігі "На крыжах". А што тычыцца перапіскі, то наогул цікавейшы матэрыял. Тут пісьмы Аляксандра Твардоўскага ў сувязі з публікацыяй апавесці "Мёртвым не баліць", — "Усё пройдзе, а праўда застаецца", — Чынгіза Айтматава, Аляксандра Салжаніцына і многіх іншых. Шмат перакладаў на розныя мовы.

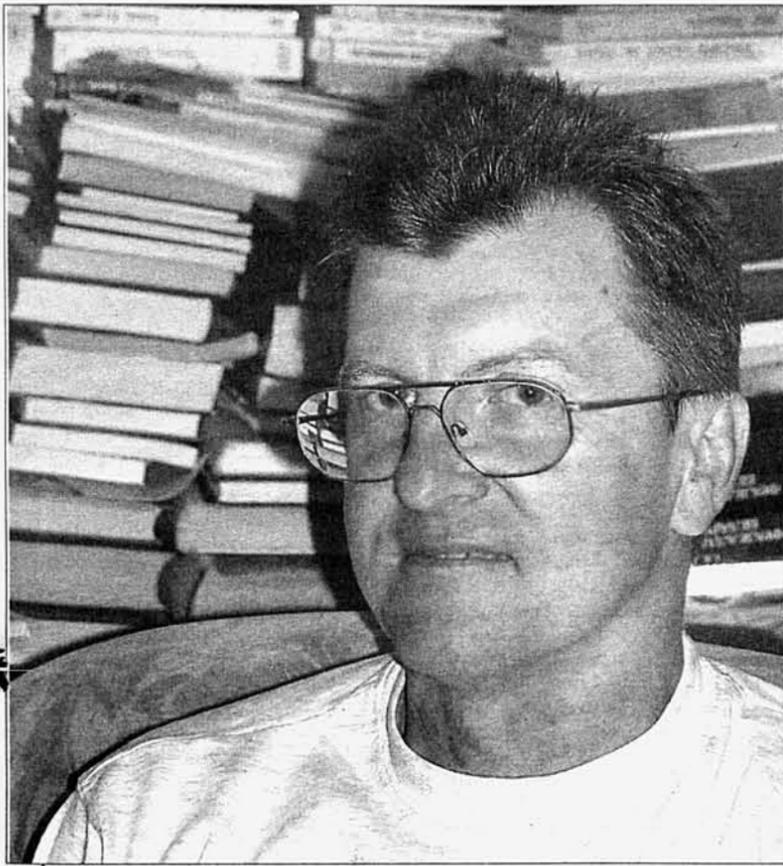
Дапоўніць Валянціну Анатолеўну Ціханавецкую выказалі жаданне загадчыкі аддзелаў — навуковай асветы і навукова-экспазіцыянага Вольга Гулева і Святлана Паўлавіцкая.

ГУЛЕВА: — Часцей за ўсё мы звяртаемся да пісьменнікаў ці іх родзічаў, калі робім якую-небудзь выставу — юбілейную або тэматычную. І проста просім, калі ёсць магчымасць, каб падаравалі нам нейкі новы дакумент, рукапіс, фотаздымкі... Калі стваралі экспазіцыю да 60-годдзя вызвалення Беларусі "Доўгія вёрсты вайны", сустрапіся з празаікам Алесем Савіцкім. Ён прынёс свае кніжкі, нават ручкі, якія яму падарылі сябры-партызаны. Да чарнобыльскай гадзіны пазт Мікола Мятліцкі прынёс нам 18 вершаў пра трагедыю на АЭС — па вершы з кожнага года. Многія пакідаюць пэўныя матэрыялы самі пасля выставы.

ПАЎЛАВІЦКАЯ: — Людміла Прохараўна Чыгрынава, жонка народнага пісьменніка, падаравала частку бібліятэкі Івана Гаўрылавіча, яго асабістыя рэчы — акулёры, гадзіннік. Яна, былі музейны работнік, вельмі горача адклікнулася на нашу прапанову. Рукапісы яна сама апрацавала ў пэўнай паслядоўнасці і перадала музею. Але так, скажам, не заўсёды бывае. Даводзіцца часам доўга пераконваць чалавека. Напрыклад, так было з паэтам-ветэранам вайны — Паўлюком Пранузам. Франтавую газету "Слова байца", у якой надрукаваны яго вершы, ён хоць і са шкадаваннем, але перадаў нам, а вось рукапісны зборнік вершаў 1941—45 гадоў не аддаў. Скажаў, што ён яму вельмі дарагі і пакуль будзе ў яго. Справа ў тым, што людзям часта цяжка развітацца з тым ці іншым матэрыялам, рэчамі, якія сталі часцінкай іх жыцця.

ГУЛЕВА: — Парознаму ставіцца родзічы да матэрыялаў пісьменніка пася яго смерці. Ну, напрыклад, піяніна, гальштук, люльку Кузьмы Чорнага, столік, крэсла, старыя інструменты Уладзіміра Дубоўкі нам без праблем прывезлі ажно з Масквы, а мэблю Васіля Віткі — праўда, яна каштоўная — адметныя пісьмовыя стол, крэсла — афармлялі як закупку праз Міністэрства культуры. Прыёмная дачка Алеся Звонака аддала нам з задавальненнем увесь багаты архіў паэта, яго асабістыя рэчы. У той жа час дачка Адама Русака, 100-годдзе якому мы адзначалі, Людміла Адамаўна пакуль устрымліваецца перадаць нам скрыпку, на якой іграў паэт-песеннік. Абцяжала разабраць увесь архіў бацькі і тады нешта перадаць нашаму музею. Багаты ў нас фонд Івана Шамякіна. Мы рабілі дзве яго выставы. На іх прысутнічаў сам пісьменнік і на свае вочы пабачыў, як беражліва мы адносімся да кожнага экспаната. Ён аддаў нам многія рукапісы, іншыя матэрыялы. А калі мы звяртаемся да маладзейшых пісьменнікаў, то тыя часцей за ўсё толькі абяцаюць нешта перадаць. Так было з паэтам Алесем Пісьмянковым. Некалькі годзе ён мёрывы падаравалі нешта са свайго архіва, але так і не паспеў гэта зрабіць. Цяпер давядзецца звяртацца да яго жонкі, удавы Алены... Карыстаючыся момантам, мы заклікаем усіх сённяшніх пісьменнікаў не абыходзіць наш музей, захоўваць да нас і пажадана з будучымі нейкімі экспанатамі. Пройдзе час, і яны будуць патрэбны ўсім. Наш музей працуе для ўсіх наведвальнікаў.

Яе Вялікасць Казка

тыражаваны расейскі. У нашым варыянце "Куркі Рабы" падзеі наспайваюцца адна на другую, растуць, як снежны ком і прыводзяць да таго, што поп... падпальвае царкву! Развіццё сюжэта будзеца па прынцыпе анекдота, і сэнс казкі не пльжыць на паверхні. Нібыта простая казачка, з аднаго боку, паказвае, як з зусім дробнага і, здаецца, нязначнага здарэння, могуць вырастаць вельмі сур'езныя наступствы. А з другога боку, яна пэўным чынам сведчыць пра стаўленне беларусаў да царквы як сацыяльнага інстытута. На тэрыторыі Беларусі заўсёды — так склаўся гістарычна — ужываліся побач уніяцтва, праслаўе, каталіцызм, іудзейства, іслам. Не было адзінай пануючай канфесіі. І такая рэлігійная "дэмакратыя" з веравызнаўчым "плюралізмам", безумоўна, адбівалася на характары беларуса, які дазваляў сабе іранізаваць і ў адносінах да царквы і яе служак, што відаць з беларускага варыянта "Куркі Рабы", выддзенага ў адным са зборнікаў "Беларуская народная казка"...

— А ці можна гаварыць наогул пра адметнасць беларускай народнай казкі?

— Безумоўна. Казка — адзін з найбагацейшых пластоў нашага фальклору. У параўнанні з казачным фальклорам іншых народаў беларускі — ці не самы багаты. Напэўна, гэта можна патлумачыць і тым, што беларуская мова была доўгі час выключаная з літаратурнага ўжытку. Але ж народ мусіў творча рэалізоўвацца — і рабіў гэта, у тым ліку, праз казку. Ні ў аднаго з суседніх нам народаў няма такой разнастайнасці казачных сюжэтаў, як у нас. А ўжо колькі варыянтаў іх развіцця!.. Дзякуй Богу, Акадэмія навук выддзеньня цудоўнага зборніка беларускіх казак, і той, хто пажадае, мае магчымасць абагаціцца з гэтай скарбонкі.

— Праз сімваліку казкі перадаецца духоўны, душэўны, сацыяльны досвед і мудрасць кожнага народа ў прыватнасці — і ўсяго чалавецтва цалкам... А паколькі самыя датклівыя тэмы — нараджэння, жыцця, смерці, праўды і крыўды, здароўя — агульныя для ўсіх людзей у любой краіне, дык і сюжэты казак усіх народаў перагучаюцца...

— У агульных рысах, так. У кожнага народа дзейнічаюць свае персанажы, але ідэя ва ўсіх адна — добра павінна перамагаць, працавітасць павінна быць узнагароджаная... Казка ніколі не вучыць благому. У ёй ніколі не перамагае злодзей, махляр. Калі ён і мае нейкую перавагу, то толькі напачатку і часова; і менавіта праз змаганне з гэтай заганай чалавек здабывае сабе ласку і ўзнагароду. І гэты магучы педагогічны пасыл мы знойдзем у казках любога народа. Можна смела сказаць, што з дапамогай казкі закладзецца падмурак асобы...

— Думаецца часам, што казка наогул уплывае на развіццё чалавецтва. Спачатку былі казачныя боты-скараходы, кілім-самалёт, а ўжо потым людзі прыдумалі, як рэалізаваць свае фантастычныя мары ў жыцці. Як зрабіць нешта, падобнае на тыя боты або кілім... Казка як бы ставіць задачу, перакідаючы масток са свету мараў у свет рэальнасці і наадварот...

— Так, казка — гэта фантазія, але ў ёй закладзены мары, да

якіх чалавецтва імкнецца. І тое, што, маючы тэхнічную адукацыю, чалавек думае, як рэалізаваць гэтыя мары — натуральна. А казка падштурхоўвае да рэалізацыі фантазій...

— Чаму, на ваш погляд, так мала сучасных аўтараў пішуць казкі?

— Мне здаецца, казак заўсёды пісалі менш, чым дарослыя літаратуры. Магчыма, і таму, што гэта — няпросты жанр. Але сярод сучасных пісьменнікаў ёсць добрыя казачнікі: згадаем хоць бы Пятра Васючэнку...

— Сучасныя беларускія дзіцячыя выданні выступаюць да казкі пэўнага патрабавання. Як правіла, яна абмяжоўваецца памерам. "Казачка на староначку", бо фармат часопіса не дазваляе большага. "Дарослыя" выданні з асцярогай паглядаюць на казкі — гэта не іх жанр. Атрымліваецца, што тым, хто піша казкі, друкавацца няма дзе — асабліва, калі гэта казачная апавесць. Гэта наўрад ці спрыяе развіццю сучаснай казкі. Спіць яна, як тая прыгажуня ў сонным лесе. Што можа паспрыць яе абуджэнню?

— Каб "абудзілася", развівалася і літаратура ў цэлым, і казка ў прыватнасці, грамадства павінна быць у гэтым зацікаўлена. Ведаецца, быў час напачатку дзевянацятых, калі выдаваліся дзіцячыя кнігі на беларускай мове накладам па семдзесят тысячаў асобнікаў і рэалізоўваліся амаль імгненна. Гэта быў перыяд жывой цікавасці да роднай мовы і культуры ў нашым грамадстве. А пасля, са скарачэннем колькасці беларускіх школ і класаў цяжка стала прадавацца беларуская кніга — і нашыя пераклады казак са скарбонак сусветнай літаратуры ў прыватнасці.

Што ж датычыць патрабаванняў перыядыкі да казкі... Правільна, дзіцячыя часопісы маюць невялікі фармат, таму і казкі друкуюць невялікія. Вядома, абмежаванне памерам — суровае. Але як у любым жанры, памер у казцы — не галоўнае. Не ўсе малыя казкі — выдатныя, як і не ўсе вялікія — добрыя ці, наадварот, бесталанныя. Што можна зрабіць, каб публікаваць казачныя апавесці? Друкаваць з працягам.

І трэба памятаць: казкі не толькі для самых малодшых. Казку чытаюць і большыя дзеці, і дарослыя людзі з ёю сябруюць...

— Са сказанага вамі вынікае, што пра казку ўсё ж варта казаць "Яе Вялікасць..."

— Казку можна прыпадбніць да добрай маці ці павітухі ўсёй літаратуры. Бо побач з калыханкаю, увогуле з песняй, казка — першы літаратурны жанр, з якім чалавек сутыкаецца ў жыцці. Менавіта яна закідае ў ягоную душу тыя зярняты, з якіх пазней узнікаюць парасткі ўжо "дарослых" прозы і паэзіі. Казка першая прыводзіць нас у свет вобразаў, развівае ў дзіцяці вобразнае мысленне і фантазію, знаёміць яго з назапашаным чалавецтвам жыццёвым досведам. Я ўпэўнены, што дзіце, якое гадуецца без казак, вырастае бедным не толькі духоўна і душэўна, але і інтэлектуальна. Таму значэнне казкі для развіцця малага чалавека пераацаніць немагчыма. А без малага, як вядома, няма і вялікага...

— Дзякуй Вам за размову і пажадаем усім, хто стварае казкі, ставіцца да іх з належнай павагай, цеплынёй і разуменнем значнасці гэтага жанру.

Алена МАСЛА

Казкі суправаджаюць чалавека ўсё жыццё і з'яўляюцца тымі карончымі, якія спачатку закліваюць маленькага чалавека з вільнім неспазным светам. А пазней вяртаюць нас, ужо дарослых, у маленства, прымаюць сахавымі фарбамі і поўнае чароўнымі гукамі.

Але, на жаль, сёння часам можна пачуць, што Казка — прасцены жанр, бо нават таленту да рыфмавання, як у пазей, тут мець не трэба. Прыдумлівы што заўгодна — вось і казка атрымаецца.

Дык што ж такое казка ў літаратуры? Яе Вялікасць або шаравыя прасцячка, не варта ўвагі?

Паразважаць пра гэта мы запрасілі вядомага перакладчыка Зміцера КОЛАСА.

— Пачуўшы аднойчы, як вы па тэлебачанні расказваеце пра знакамітую казку Шарля Перо "Чырвоны каптурок", падумалася: вось чалавек, які сапраўды любіць і разумее казку. Пра гэта сведчыць і цудоўная серыя кніг казак, выддзена на пачатку дзевянацятых Беларускім гуманітарна-адукацыйным цэнтрам пад Вашым кіраўніцтвам. Скажыце, што для Вас асабіста казка і што спрыяла нараджэнню згаданай серыі кніг?

— Казка праводзіць чалавека па жыцці ад пачатку да канца, але ўшчыпную ён звяртаецца да яго прынамсі тройчы: у дзяцінстве — калі на казцы гадуецца, потым у сталым жыцці — калі ў яго з'яўляюцца свае дзеці, і, нарэшце, у старасці — калі ён распытвае казкі ўжо сваім унукам.

Прыкладна так адбылося і ў мяне. "Новая хваля" цікавасці да казкі прыйшла з нараджэннем дачкі. Маё дзіце, безумоўна, выхоўвалася ў беларускай мове, у беларускіх традыцыях. Але сусветная дзіцячая літаратура на роднай мове была практычна недаступная. Былі на той час пэўныя выданні, іх рабіла і выдавецтва "Юнацтва". Але зольшага гэта былі пераклады не з мовы арыгінала, а з расейскай. І часам расейскія пераклады істотна адрозніваліся па змесце ад арыгіналаў. Так, у Шарля Перо казкі заканчваюцца вершаванымі маралямі, якія ў ранейшых расейскіх перакладах адсутнічалі. Але іх сэнс

актуальны і сёння. Напрыклад, мараль у "Папялушцы" — гэта цвярозы погляд на тагачасную (не надта адрозную ад сучаснай) рэчаіснасць. Ацэньваючы ролю хроснай у лесе беднай сіраты і яе ператварэнні ў прыгажуню-каралеўну, Шарль Перо зазначае: "Вядома, што зусім няблага, калі ў вас ёсць і розум, і развага, калі вы працавіты... але, што б вы ні мелі — будзе ўсё дарма, калі ў вас хроснага ці хроснае няма"... А вось казка "Прыгажуня ў сонным лесе" (у расейскай версіі — "Спящая красавіца", хоць спіць не толькі яна сама, але і ўсё вакол: і замак, і слугі ў ім, і госці, бо зачараваны быў увесь лес) мае ўдвая большы аб'ём, чым у агульнавядомым раней расейскім перакладзе. Пасля прынцава пацалунку, абуджэння і вяселля сюжэт паварочвае і распавядае пра цяжкае жыццё маладой прынцэсы ў шлюбе побач са свяхруаю, якая аказваецца людоедкай...

Пакуль мая дачка была маленькай, мне даводзілася ёй чытаць замежныя казкі, перакладаючы іх на беларускую мову з ліста. Тады падумалася: "Я — прафесійны перакладчык, а як быць не перакладчыкам? Каб чытаць творы сусветнай літаратуры, іх дзеці павінны эміграваць у іншую мову..."

І ўжо не толькі для сваёй дачкі, але і для ўсіх дзяцей Беларусі захацелася выдаць сусветна вядомыя казкі па-беларуску і ў поўным аб'ёме.

— Зміцер Георгіевіч, як вы мяркуеце: казка — лёгкі літаратурны жанр?

— На маю думку, казка па сваім унутраным сэнсе ці не самы цяжкі жанр. Таму што ў ёй павінна быць закладзена сімваліка, даступная дзецям, якая тлумачыць вельмі сур'езныя рэчы. Ставіцца да казкі, як да простага апавядання, дзе немаведама што адбываецца, абы прыгоды былі, — недапушчальна рэч.

Успомнім хоць бы вядомую ўсім "Курку Рабу". Я згадаю менавіта беларускі варыянт гэтай казкі, магчыма, не так добра вядомы шырокаму чытачу, як рас-

Зміцер КОЛАС:

«Казку можна прыпадбніць да добрай маці ці павітухі ўсёй літаратуры...»

Пішыце на адрас: 220005, Мінск, вул. Захарова, 19, Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і Мастацтва"; e-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце — www.lim.by

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва»

прымае да разгляду: выдавецкія праекты самай шырокай тэматыкі; выканае ўвесь спектр рэдакцыйна-выдавецкіх паслуг; арганізуе рэкламу і прэзентацыю выданняў. Вул. Захарова, 19, тэл.: 284-66-71.

Выдавецкая ліцэнзія — ЛВ № 570 ад 23 кастрычніка 2002 года, выддзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Мы — беларусы

Беларусь мая, Тэся мая...

ЧАРНОБЫЛЬСКАЯ РАНА

1941 — 1945

НАША ПЕРАМОГА

ЧЫРВОНАЯ КНИГА

Кнігі можна набыць у Рэдакцыйна-выдавецкай установе "Літаратура і Мастацтва". Тэлефоны адрэла маркетынгу і рэкламнай дзейнасці: 284-66-71; 284-84-62.

"У авангарда няма мінулага, а ў постмадэрнізма будучага."

Вадзім ПЕРАЛЬМУТЭР

Усевалад ГАРАЧКА. "Пралетарскія песні" (Мінск, Логвінаў, 2004, рэдактар В.Акудовіч, 400 асоб., 70 стар.)

Вядома, большыя вершыкаў пісалася ў свой час спецыяльна пад праграму маніфеста новаспечанай суполкі Бум-Бам-Літ. У прадмове да кніжкі В. Жыбуль адносіць гэтыя тэксты да сумнеўнага соц-арта. Паверым. Хоць нам важны не кірунак, а шлях: паэзія — яе змест і форма...

Да таго ж і сам паэт, хоць і напрыканцы кніжкі, а ўсё ж не прамінуў задацца пытаннем:

Навошта ты бэсіш
Самае добрае,
Самае светлае,
Што ёсць у людзей? —

па сутнасці пакінуўшы яго безадказным. Безадказным застаецца У.Гарачка і ў большасці сваіх тэкстаў, што мяжуюць са здаровым сэнсам. Дык, скажучы мне, ён жа і не прэтэндуе на сэнс, а свядома падае нам яго адваротны бок:

Ты ды я, ты ды я,
Я ды ты, я ды ты.
Ты-ды-ды — не яды.
Ты-ды-ды — а дуды.

Гэтае псеўдаўтарскае словатэканне, мабыць, дзеля надання яму глыбакадумнасці, прэтэнцыйна пазначана: "з Янкі Купалы".

Я, шчыра кажучы, назваў бы падобнае севалісма проста прыгарадным словам **фаніпалізм**. Самога ж аўтара ў ізмах пакінуў бы, але з авангарду выпер бы...

Апошнім часам, праўда, **Сева** Гарачка (дазволі сабе такую фрывольнасць на добрым знаёмстве), прыйшоў да глыбокай праваспайнай веры, значна-такі перагледзеўшы свае погляды на жыццё, літа-

ратуру і паэзію ў прыватнасці. Выдаўшы гэты зборнік у "Логвінава", наступнага чакае з дзяржаўнага выдавецтва "Мастацкая літаратура". І наколькі я ведаю, тая кніжка мае быць насамрэч сур'эзнай. Зрэшты, тое, што ў паэта адбыўся ўнутры духоўны пералом, было ясна задоўга да выхаду ў свет абедзвюх гэтых кніжак. Дарма засмучаецца В. Жыбуль, пішучы ў прадмове, што ў калектыўны зборнік "Тазік беларускі" не трапілі Гарачкавы вершы з правакацыйнай нізкі "Новая Ленініна", таму што друкарня адмовілася іх друкаваць. Бо не паспела прамінуць і шасці гадоў, як ужо сам У.Гарачка не пажадаў уключыць тую нізку ў рэцэнзуемую тут кніжку.

Ёсць у паэта такое чатырохрадкоўе:

Я ганю самагон.
Гоніш ты самагон.
Ці то я эпігон?
Ці то ты эпігон?

Я пішу вершы, намякае нам паэт у падтэксе, і ты пішаў вершы, але хто з нас эпігон, сказаць цяжка. Хоць у вершы "Практикаванне ў верлібры" У.Гарачка спрабуе знайсці калі не адказ на гэтае пытанне, то нейкае суб'ектыўнае меркаванне:

Разумныя
Вершы Разанава,
Але няма ў іх
Ні любові, ні моцы.
Ёсць нястрымнасць

У вершах Сыса,
Але і ім бракуе любові.
Няма яе ў вершах

Няма яе
І ў гэтых радках.
Але скажыце:
Навошта любові вершы?

У паэта **сталы канструктыўны розум і непаўналетняя душа**. Іх дачыненні пакуль інтуітыўныя і, можна сказаць, адносныя. Таму, каб запаліць агмень паэзіі, душы трэба сталець, а розуму разнявольвацца. Бо агулам, як чалавек і паэт, Усевалад Гарачка вельмі цікавы, неардынарны і таленавіты. Навошта ён патраціўся на выданне гэтай пачаткоўскай кніжкі, маючы на выхадзе сур'эзны паэтычны зборнік, сказаць цяжка. Але ён — выдаў, я — адгукнуўся, маючы на ўвазе і гэты яго радкі:

Цяпер я стаў абачлівым,
Мудрым
І з лёгкасцю абыходжу

Поўныя вершаў.

Дасць Бог, і чытачы не спатыкнуцца.

Алесь БЫЧКОЎСКІ. "Горад за 101-м кіламетрам" (Менск, Логвінаў, 2004, рэдактар С.Мінкевіч, 300 асоб., 118 стар., кошт 6140).

Разгортваючы дэбютную кніжку аўтара заўжды спадзеяцца адкрыць для сябе новы і нязведаны табой абшар чалавечага жыцця.

А прачытаўшы папярэджанне куратара "Другога фронту мастацтва", гэтка надзея яшчэ мацнее, бо, аказваецца, кніжка разлічана на прыхільнікаў "фэнтэзі". І ўвогуле пачатак наводзіць чытача на спакоўныя зямныя адомы:

"Драбіны на неба, ляскі ў вышыню, кожны будзе прыступачкі да нябёсаў на ўласны густ. Хтосьці драўляныя, хтосьці каменныя. Хтосьці ўвогуле жадае стаяць на зямлі. Упэўнена стаяць на выпадку, калі здзіме вечер, не скаціцца долу ў бруд або на вострыя галяшы-бульжнікі. (...) Ніхто не задумваецца, што на вяршыні халадна і адзінока".

Ды як жа ўсё рэзка змяняецца, як толькі ўнікаюць праблемы пры ўзыходжанні, а тым больш калі наступае "агонія":

"Доза марфіну і ядзерны аргазм.

Нарэшце настае каматознае трымценне".

Асабліва шмат у кніжцы "металічнага" тэксту. Да прыкладу, у "(Сне № 1)": "Усё вакол — метал.../...Металічная цэпра.../...Небяспечны зорны спай.../...Металічная цышыня.../ Выпаленая пустыня..." ажно да пэўнага яго (металічнага) тлумачэння ў "Злаеснай ружы штучнага каханья": "Ён казаў, што ў асноўны блок праграмы заклаў уласны метады мыслення, частку свайго "я". Дзівак. Дзівак, які прагне надзіць душою нікчэмную кучу жалеззя", мж іншым тады, як "Дзяўчыну цікавіла, чым усё скончыцца? Напіша "Пентыум" працяг "Знесеных ветрам" ці выдасць бязглуздзіцу?"

У выніку ж выйшла не па яе і не па Бычкоўскаму. Як пазначана ў прадмове, аўтар зборніка — адзін з далучаных да руху Бум-Бам-Літа, таго самага, які і паклаў у аснову свайго маніфеста "жалеза", а менавіта "тазік беларускі"... Што і казаць, бумбамліт пераследуе жалезны рок...

Вядома, што ўсе больш ці менш значныя авангардныя накірункі ў мастацтве, у тым ліку і ў літаратуры, узніклі падчас грамадскага (эканамічнага альбо духоўнага) упадку ці крызісу. Такім быў постсавецкі пераходны перыяд для Беларусі. Адсоль — гульні, гучныя заяўкі, перформансы... Надоечы я спецыяльна перачытаў маніфесты розных літаратурных груп, што дзеілі цягам XX стагоддзя ў Еўропе. Розныя па талентах і выніковым мастацкім плёне, усе яны роўны ў адным — супраціўе застою часу,

з'яўляючыся знакамітай "аглявухай грамадскаму густу", як тое вызначылі вядомыя футурысты У.Маякоўскі і В.Хлебнікаў. А.Бычкоўскі пакуль мог бы паспаборнічаць толькі з іх менш вядомым сабратам А.Кручонах, які ўсё ж застаўся ў літаратурнай гістарычнай памяці сваім "бесмяротным" опусам: "Дыр бул шчыл/убешчур/скуп/..."

Аднак сёння крызісная сітуацыя ў нашым грамадстве патрохі наладжваецца і разам з тым увачавідкі спадае цікавасць чытачоў да авангарднага мастацтва, якое, нібы электрашок, дало пэўны штуршок для аздарулення і творчай жыццядзейнасці сучаснага (пакуль, праўда, усё яшчэ супярэчлівага) літаратурнага арганізма. Цікавую рэмарку ў расійскай "Літаратурнай газете" зрабіў на гэты конт крытык П.Басінскі: "Усе плыні (апроч рэалізму, які не "плынь", а "корань") жывуць нядоўга. Тым і вызначальныя. Рускі постмадэрн зажыўся — гэта відавочна. Старасць яго неахайная. Яна выклікае гідлівасць у сапраўды маладых. Але старасць "почвенічства" павінна быць ахайнай! Абавязана! Таму што гэта знешнасць народа. Распуцін, які атрымлівае прэмію з рук Салжаніцына — гэта нармальна. Гэта ахайна. Але Распуцін, які паціскае руку перамогшаму яго ў "справядлівай барацьбе" Курыцыну, гэта, спадарства, называецца трагічным кардэбале-там..."

У нас пакуль падобных прыкладаў няма. Цяжка сказаць пра што гэта гаворыць, пра выздараўленне ці не; зрэшты, так ці іначай, але смяротных выпадкаў на гэтай "почве" не зарэгістравана.

А што ж пакінуты намі А.Бычкоўскі, які "падобна Дон Кіхоту" "рыцарам на ружовым кані" "ветрам гойсае па людскіх сусветах"? Ён скардзіцца нам у адным з лепшых сваіх тэкстаў "(Сон № 2)" (мабыць, ад усяго свайго хаўрусу): "Нам не даюць пісаць праўду, і не плоціць, каб маўчалі", а напрыканцы яшчэ намагаецца і патлумачыць гэтае сваё разуменне мастацкай праўды: "Што ёсць літаратура? Тыя самыя словы, сказаныя заканамерна або неўпапад. Меркаванні, думкі — усё мяняецца з часам, застаецца толькі напісанае, нібы фотаадбітак веку. Сёння так, заўтра па-іншаму. Свет змяняўся, а з ім усё астатняе". А на конт крытыкі, нібы наперад празорліва ўгадаўшы і гэтыя мае разважанні, піша, як б"е наводмаш: "...крытыка ўвогуле штучны прадукт. Яна не можа існаваць сама па сабе, бо залежыць ад шкалы грамадскіх каштоўнасцей. У канібалічным соцыуме крытыкі распаўсюджвае класіку ў пух і прах. І наадварот. Усё адносна. Рэальнымі застаюцца толькі пісьменнікі са сваімі гарадамі-сусветамі".

І ўсё ж, як чалавек з творчымі задаткамі, не мог А.Бычкоўскі наастатку не перастрахавацца: "Не бяда, калі не ведаеш куды ісці. Горш, калі ісці ўжо няма куды".

Менавіта гэтай фразай аўтар абнадежыў мяне больш, чым усімі астатнімі. Таму грунтоўна яму дарогі і свайго ўласнага шляху ў літаратуры!

Усевалад ГАРАЧКА. "Мая Радзіма" (Новосібірск, "Манускрыпт", 2004, 68ст. + 4 цв. вкл.)

У Навасібірску дзейнічае адна з найбольш буйных па колькасці і актыўнай творчай дзейнасці суполка нашых землякоў-беларусаў, якія ў свой час з розных прычын апынуліся на далёкіх расійскіх абсягах. Як піша ў прадмове да зборніка В.Бураў: "Больш за чатырыста гадоў назад прыйшлі ў Сібір людзі з беларускай зямлі... Яны прынеслі сваю мову, веру, культуру, вопыт земляробства і рамёстваў."

(...) З часам іх сталі называць сібіракамі, як асобную катэгорыю людзей з уласцівымі толькі ім якасцямі". Зборнік, выдадзены на сродкі заснавальнікаў Беларускага культурна-асветніцкага цэнтра імя святой прападобнай Еўфрасініі Полацкай І.П.Панасюка і С.М.Семаніхіна і прыурочаны да 60-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Сваё слова да зямлякоў на яго зачыне выказаў і пісьменнік М.Чаргінец, які мяркуе, што "выхад у свет гэтага паэтычнага зборніка з'яўляецца не толькі літаратурнай, але і грамадскай падзеяй". Дадам, што пры згаданым цэнтры выдаецца і газета з аднайменнай назвай — "Мая Радзіма". Пагодзімся, што гэта рэдкае і шчаслівае выключэнне з няроўных правіл адносна беларускай меншасці ў братняй дзяржаве.

У самім зборніку выдрукаваны (на беларускай і рускай мовах) **трынаццаць** аўтараў. Аказалася, што чортаў тузін — не заўжды прызнак

наўдачы. У нашым выпадку ўсё якраз наадварот. Асабліва хацелася б адзначыць аўтараў, што пішуць на мацярынскай мове. Гэта — В.Бураў, У.Сілін, Н.Сомер. Нельга не парадавацца і прафесійнаму майстэрству рускамоўных паэтаў М.Семакова і Г.Шпак. Не выпадаюць з агульнага плану і Л.Шчаслівенка, А.Сіліна, С.Старчай са сваёй дачкой Святланай, А.Арахоўскі, Г.Лістапад, М.Зорыч (Т.Фісенка) і Ф.Камар.

Цікавы ў гэтым плане верш Н.Сомер "Думкі", у якім яна разважае над пытаннем, якое было пастаўлена пад час перапісу насельніцтва: "Ці лічыце вы рускую сваёй роднай мовай?" Адказ, асабліва нас, жыхароў Беларусі, не можа не сучыцца: "Не! Можа тая, на якой/ Я дзень у дзень маўчу./ Мо тая мова, на якой,/ Я гэты верш пішу./ Радней яна ўсё ж для мяне!/ Пішыце ў пункт апошні — Не!"

Пажодаем жа нашым далёкім землякам дара і творчага натхнення на карысць нашых далейшых стасункаў на агульнадухоўнай ніве.

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе
ўзнагароджаны ордэнам
Дружбы народаў

ГАЛОЎНЫ
РЭДАКТАР

Анатоль
КАЗЛЮ

Рэдакцыйная рада:

Святлана
БЕРАСЦЕНЬ,

Леанід
ГАЛУБОВІЧ,

Наталля ДЗЯНІСАВА,

Віктар КАВАЛЁЎ,

Вольга КУРТАНІЧ,

Віктар ПАТАПЕНКА —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
галоўны
рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73

АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-79-65
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-81-53
паэзіі, літаратурнага
жыцця, крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы — 284-66-73
музыкі, тэатра, кіно
і выяўленчага
мастацтва — 284-81-53
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

Электронны адрас:
e-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце —
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасыліцца на "ЛІМ".
Рукпісы рэдакцыі
не вяртае і не рэцензуе.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.
Набор і верстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 2386
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
21.07.2004 у 11.00

Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
установа
"Літаратура і Мастацтва"

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 1088

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12